

Päätoimittaja Jussi Rusko

Julkaisija:

Kirjallisuus- ja kulttuuriseura Kirjo

Toimitussihteeri J. K. Ihalainen

Graafinen avustaja: Anon

Painopaikka: Siuronkosken Paino

Posti: PL 17, 37101 Nokia

Sähkö: kirjo@nic.fi

P u h e l i m e t

050 - 592 4878 (Jussi Rusko)

040 - 841 8362 (Pia Hyttinen)

050 - 370 71 70 (J. K. Ihalainen)

Tilaukset 4 nroa vuodessa

16 euroa tilille 114630 - 1034880

ISSN 1457 - 4985

Seuraava numero maaliskuussa 2006.

Teemana ISLANTI.

Päätoimittaja Pia Hyttinen

Toimitukselle toimitettava materiaali

on oltava perillä 10.2. mennessä.

Irtonumeromyynti

Akateemisissa kautta maan.

Kansi:

Piirt. E. Jacobson, teoksessa Muinaisjäänöksiä

Suomen suvun asumus-aloilta, Helsinki 1878

Kirjo 6 vuotta !

Kirjallisuus- ja kulttuurilehti KIRJO ei ole suuria elvistellyt, mutta on se jo sinnitellyt kuusi vuotta. Raivannut itsensä näköisen tilan.

Kuusi vuotta kulttuurilehteä on suhteellisen kelvollinen suoritus, semminkin kun tekijöillä ei juurikaan ole ollut muuta kuin henkistä pääomaa ja vakava tekemisen tämminki. Lehden rahoitus on kaavittu kokoon mistä milloinkin, avustuksista joita olemme onneksemme saaneet sieltä täältä ja jutut kirjoittajien uhratuvalle talkoomeiningillä. Kaunis kiitos kaikille heille, sillä ilman apurahoja ja kirjoittajien panosta hanke olisi kuivunut nipuksi risuja.

Nyt lehti on joltisestikin vakiinnuttanut asemansa laaja-alaisena ja omintakeisena kulttuurilehtenä, joka toivon mukaan saavuttaa kaiken aikaa uusia lukijoita. Mutta yhä edelleenkin jokainen julkaistu numero on pieni ihme maailman suurien ilmeiden joukossa.

Laiska tekemisiänsä luettelee, mutta sallittakoon näin kuuden vuoden huumassa mainita, että lehdellä on ollut useita teemanumeroita, joissa on käsitelty mm. romanikulttuuria, juutalaisia kulttuuria, kotimaisia nuorta lyriikkaa sekä julkaistu käänösrunoutta Tiibetistä, Tanskasta, Ranskasta, Unkarista, Ruotsista, Intiasta, Portugalista ja Virosta. Totuus- ja valtateemassa käsiteltiin kustantajien valtaa kirjallisuuden arvopörssissä sekä valtaa taiteessa, filosofiassa ja uskonnossa. Lehden juttujen kirjo on ollut laaja, ja sitä se tulee olemaan jatkossakin.

Nyt käsissäsi olevan numeron teemalla lähestytään hämäläisen väen vanhoja- ja uusia sanoja. Olemme valinneet ja toimittaneet Hämeen vanhoja kansanrunoja ja loitsuja kulkemaan rintarinnan elävien ja jo joidenkin kuolleiden nykyrunoilijoitten tekstien kanssa - etsien vastauksia, liitoskohtia ja vuoropuhelua. Ajatuksena on, että tällainen sadan vuoden akselilla syntyvä kommunikaatio tuottaa uudenlaisia näkökulmia siitä, mikä on tuttua ja mikä tuntematonta.

Tämän numeron teemaan sekä seuraavaan Islanti-numeroon (1/06) KIRJO on saanut avustusta Alfred Kordelinin Sivistysrahastosta sekä Taiteen Keskustoimikunnalta. Näille kiitos!

Elämme ahneiden yhteiskunnassa, jossa EU:n yhdenajatuksen karjahdus kehottaa, käskää ja pakottaa, niin ettei tahdo mukana pysyä. Direktiivejä ja erilaisia vaatimuksia satelee niin, että ne mutamat hyvätkin asiat, mitä kansallisella tasolla vielä on, ovat vaakalaudalla.

Kotimaisella kaunokirjallisuudella on kysyntää. Lukijoita ja kiinnostusta riittää. Se näkyy sekä kirjamyynnissä että kirjastojen kasvavissa lainauksissa.

Hyvistä näkymistä huolimatta kirja-alakin on jatkuvasti voimakkaiden muutospaineiden kohteena, niin että itse kirjailijat syystäkin pelkäävät jäävänsä näissä kisoissa tuuliajolle tappion maisemiin.

Kirjastoapurahat ovat kirjailijoiden tärkein tukimuoto. Nämä vuosittain jaettavat kirjastoapurahat on sidottu yleisten kirjastojen edellisen vuoden kirjaostoihin.

Vaikka kirjastojen lainausmäärät ovat nousseet, ovat kirjaostot ja sitä myötä jaettava rahamäärä kutistuneet viimeisen viidentoista vuoden kuluessa kolmanneksella.

Ongelmia on, ja nyt niitä on tulossa kirjailijoille vielä lisää. Ongelmien synnyttäjänä häärää tietyksi EU, joka haluaa sorkkia nykyistä kirjastoapurahakäytäntöä. Suuressa viisauudessaan EU on sitä mieltä, että Suomen, kuten muidenkin pohjoismaiden, kirjastokorvaus- ja apurahajärjestelmät ovat Euroopan komission uuden tulokinnan mukaan ns. lainausdirektiivin vastaisia. Meidän järjestelmämme katsotaan sisältävän peiteltyä kansalaisdiskriminointia. Komissio on uhanut Suomen valtiota jopa EY-tuomioistuimella, ellei muutoksia tekijänoikeuslakiin tehdä erillisen lainauksen perustuvan kirjastokorvausjärjestelmän luomiseksi.

Toteutuessaan EU:n vaatimus merkitsisi pelkistetysti ja pahimmillaan sitä, että kansallinen kirjastoapuraha, joka on kirjailijoiemme huomattavin ja laajapohjaisin tukimuoto, romutettaisiin. Tilalle sortteerattaisiin jonkinlainen korvausmenettely, joka suosisi kansainvälisyyttä sekä painosten kuninkaita ja kuningattaria. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että jokaisesta lainauksesta tekijä saisi jonkinlaisen korvauksen, eli ne kirjailijat joiden teoksia eniten lainataan saisivat myös korvauksista suurimman potin. Uuden kirjastokorvauksen piiriin tulisivat luonnollisesti myös ne EU: alueen kirjailijat, joiden teoksia on suomeksi käännetty.

Ei tarvitse olla kummoinenkaan ennustaja-eukko todetakseen, että EU:n vaatima systeemi on valtavan kova isku suomalaiselle kirjallisuudelle ja etenkin ns. vähälevikkiselle kirjallisuudellemme, sekä koko kansalliselle identiteettillemme.

Kirjailijaliiton saaman tiedon mukaan nykyistä lakiamme tullaan muuttamaan ja esitys siitä menee eduskuntaan ensi vuonna. Näyttää siis jokseenkin varmalta, että uusi kirjastokorvausjärjestelmä tulee. Mutta millainen, sen näyttää aika?

Tässäkin kysymyksessä Kirjailijaliitto on kovan paikan edessä puolustaessaan kotimaista kirjallisuutta ahteelta globalisaatiolta. Tässä nyt on sellainen sauma, missä laajojen lukijajoukkojen ja kirjan ystävien pitäisi antaa näyttävää tukea suomalaiselle kirjallisuudelle ja Kirjailijaliiton kamppailulle, jotta suomenkielisen kaunokirjallisuuden elinolosuhteita ei raunioiteta. Ota tämän asian tiimoilta yhteyttä kansanedustajaasi, kavereihisi, kaikkiin kylän miehiin ja naisiin.

On äärimmäisen tärkeää, että vanha kirjastoapuraha säilyy vaikka sen rinnalle omine määrärahoineen tulisi EU:n lainausdirektiivin edellyttämä kirjastokorvaus. Nykyinen kirjastoapuraha on välttämätön kansallinen tukimuoto, jos halutaan säilyttää kirjallisuutemme laaja-alaisuus, antaa vähälevikkiselle kirjallisuudelle elinmahdollisuus ja tukea kirjailijan ammatin edellyttämää pitkää työskentelyä.

Pakolla synnyttävän uuden järjestelmän ei ole pakko korvata vanhaa. Vanhan järjestelmän rinnalle voitaisiin luoda uusi EU:n vaatima korvausjärjestelmä, jonka rahoitus on järjestettävä siten, että se ei heikennä nykyistä kirjastoapurahakäytäntöä. Pidetään visusti erillään nykyinen kirjastoapuraha ja direktiivin vaatima kirjastokorvaus.

Toivoo sopii, että oltaisiin nyt kerrankin yhdessä viisaita.

Jussi Ruoko

Pääkirjoitus ... 2

Juha Siro: Kohota sivistysprosenttiasi ... 4

Hämeen valistuneet pakanat ... 5 - 36

Tommi Heikkinen: Hengen ilmianto ... 37

Pia Hyttinen: Terhi Rannelan haastattelu ... 42

Arvostelut ... 40-50 ❖

Pauliina Haasjoki: Epäilyttävät puut

(Erkki Kiviniemi) ... 40

Liisa Laukkarinen: Tähdet lähempänä kuin hän

(Erkki Kiviniemi) ... 41

Miljenko Jergovic: Buick Rivera

(Kati Ala-Ilomäki) ... 43

Hannu Raittila: Pamisoksen purkaus

(Juho Leppänen) ... 44

Arto Salminen: Kalavale

(Juho Leppänen) ... 44

Katariina Lillqvist: Arvoisa herra Tarzan

(J. K. Ihalainen) ... 46

Kai Mikkonen: Kuva ja sana

(Maria Loikkanen) ... 48

Juhani Riekkola: Juhani Riekkola

(Kai Kyösti Kaukovalta) ... 49

Jarmo Jansson, Raimo Seppälä: Paluu Pispalaan

(Jarmo Kettunen) ... 50

Kohota sivistysprosenttiasi

Juha Siro

Prosenttiluku on näppärä juttu. Kun mainonta, matematiikka ja verbalistiikka kohtaavat, asia tulee laakista selväksi. Kun Suomessa sanotaan, että raejuustossa on vain kaksi prosenttia rasvaa, englantilainen markkinamies (tai nainen) ilmoittaa, että tuote on 98 prosenttisesti rasvavapaa. Kuulostaa liki sata prosenttia komeammalta.

Kun käytät uutta ihmemascaraa, silmäripsesi saavat kolmekymmentä prosenttia enemmän tuuheutta. Mainoksen shampoo antaa hiuksiin neljäkymmentä prosenttia lisää kiiltoa ja kallis ihovoide hävittää rypyistä viisikymmentä prosenttia.

Hyvä juttu jos arvostaa ulkoista kauneutta. Mutta olen kuullut joidenkin väittävän, että sisäinen merkitsee enemmän. Mitä on sisäinen kauneus? Hämärä ja vaikeasti määriteltävä juttu. Liekö sillä mitään tekemistä viisauden kanssa? Tai tiedon. Vaikuttaako hyvän yleissivistyksen omaava sisäisesti kauniimmalta kuin tietämätön tumpelo. Kyllä varmaan. Nyt alkaa arveluttaa. Raejuuston rasvaprosentti on helppo juttu. Mutta onko minulla kaksi prosenttia sivistystä, vai olenko 98 prosenttisesti älyvapaa?

Tähän väliin tunnustus. Olen julkisesti retostellut toisten kirjoittamia tekstejä, mutta en ole lukenut edes romaanitaiteen perusteosta. Voin kyllä keskustella Don Quiotesta, tuulimyllyistä ja ritariromantiikan parodioinnista. Tai Sancho Panzasta ja isäntien ja aseenkantajien rooleista maailmankirjallisuudessa. Mutta se on silkkaa sumutusta, koska tiedoissani on ratsumiehen ja Rosinanten mentävä aukko.

Päätän nostaa sivistysprosenttiani. Alkaa pukahikeä pintaan. Eikös Karamazovin veljeksissä ollutkin kaksi osaa ja sivuja yli tuhat. Todellisen sivistyksen saaminen alkaa tuntua aikaa-vievältä. Kyllä urakkaan varmaan oikoteitäkin löytyy. Tutkin kirjahyllyäni ja käsiin osuu Dietrich Schwanitsin Sivistyksen käsikirja. Muutama sivu on käännetty koirankorvalle, mutta kahdeksankymmentä prosenttia kirjasta on lukematta.

Kirjan kuuteensataan sivuun on tiivistetty kulttuurihistoriallinen kronologia, joka alkaa Mooseksesta ja israelilaisten paosta Egyptin orjuudesta. Seuraavana käsitellään yli tuhannen vuoden takaista Troijan sotaa.

Tieto lisää tuskaa, joten loikin sivuilla miten sattuu. Sivulla 443 odottaa kylmä suihku: "Jos ei esimerkiksi tunne Don Quiotea, ajautuu helpommin taistelemaan tuulimyllyjä vastaan; jos ei ole lukenut Millerin Noitavainoja, lähtee ehkä helpommin mukaan vähä-älyisten porukkaan joka kiusaa heikompiaan. Vain kirjallisuutta lukemalla saa etäisyyttä itseensä."

Kaidalla polulla tietää jossain kulkevansa, mutta liian lavealta tuntuu sivistyksen tie. Pinuko tästä kaikesta selvän ottaa? Kenties juuri se. Jos myisi sielunsa pirulle ja saisi vastineeksi kaiken tiedon. Mitenkäs tämä liittyykään kirjallisuuteen? Tai luomiskertomukseen. Jumala taisi olla vain triviaalin pintatiedon kannalla, kun kielsi syömästä hyvän- ja pahantiedon puusta. Tyhmiä on helpompi hallita, sen verran ihmisetkin oppivat, 0 vaikka ehtivät haukata omenasta vain kerran.

Vetäisen kaikki mutkat suoriksi ja teen irvokkaan epätieteellisen johtopäätöksen: tiedon jano tuhoaa lopulta koko ihmiskunnan. Hyvän- ja pahan tiedon puussa oli ratkaisu elämän tarkoitukseen ja avain kaiken käsittämiseen. Lopullinen tieto on yksin Jumalan. Kun ihminen sen selvittää – se on menoa!

Wau! Olen nostanut oivallusprosenttini pilviin. Tai sitten vain kuvittelen niin. Innostustani kuitenkin lisää, kun luen Sivistyksen käsikirjaa sivulta 522. "Niinpä esimerkiksi romaani, joka kehittyi 1700-luvun Englannissa, koettiin aluksi vain arkipäiväiseksi mediamuodoksi, joka oli pelkästään naisia, ei klassisesti sivistyneitä herrasmiehiä varten. Sen vuoksi useat kirjailijat kirjoittivat salanimellä."

Jokin tässä vielä hiertää. "Klassisesti sivistyneet herrasmiehet." Ei taida riittää, että selailin Sivistyksen käsikirjaa. Olisikohan kesällä aikaa palata romaanitaiteen pariin. Ehkä aloitan James Joyoen Odyssseuksesta. Sekin on vain selattu ristiin rastiin. Juuri sen verran, että osaan antaa itsestäni valheellisen kuvan, jos siteeraan ensimmäisen virkkeen: "Komea, pulska Buck Mulligan tuli portaidenpäästä kädessään vaahdokekuppi, jonka päälle peili ja partaveitsi oli asetettu ristiin."

Kirjan loppuun Pentti Saarikoski on kirjoittanut "Suomentajan sanan". Tavan mukaan hän kiittelee kaikki ja sanoo, että "Kustannusosakeyhtiö Tammii on ollut kärsivällinen ja kooperatiivinen." Mitä hemmettiä sekin merkitsee! Ehkä sitä, että kirjailija tahtoo osoittaa korkeaa sivistysprosenttiaan.

Hämeen valistuneet pakanat

Risto Ahti: Jaakko Juteini	6
G. Rein: Pappisvallan vaikutukset Suomessa	8
Pillastunut runohepo	10
Varokaa voittajat	11
Tietäjät	12
Vainajat ja ihmisten taudit	16
Metsästys ja kalastus	20
Karjanhoito ja maanviljelys	22
Perhe-elämä ja lapset	26
Lempi	29
Erilaisia loitsuja	33 ... 36

[Toimittaneet Jussi Rusko ja J. K. Ihalainen – Risto Ahdin ja Erkki Kiviniemen opastuksella]

Hämeen kansan vanhat loitsut

Hämeessä, kuten muuallakin, on taikasanoja käytetty jonkin asianlaidan järjestämiseksi haluttuun malliin. Taikojen tekeminen ja loitsuaminen ovat tapahtuneet ennalta sovitussa järjestyksessä niin, että sanat eli luvut on lausuttu tekemiseen sovitetulla hetkellä. Näin esimerkiksi sovittiin sanat pistokseen Saarijärvellä. Loitsun luki Juho Hänninen, joka oli oppinut sen vuonna 1777 syntyneeltä isoäidiltään joka kuoli noin 90 v. vanhana:

Pistoksen sanat

Pannaan kuppiin maitoa ja nokea uunin piipusta; otetaan kuppi kourain väliin puhalletaan maitoon ja höpötetään:

Jos sinä pistät yhden kerran,
Niin minä pistän kaksi kertaa.
Jos sinä pistät kaksi kertaa,
Niin minä pistän kolme kertaa, j.n.e.
Jos sinä pistät[t] yhdeksän kertaa
Niin minä pistän kymmenen kertaa.
Jos sinä sadalla savihtet
Minä tuikin tuhannella
Äh! minäpä enemmän!

Loihditaan kolme kertaa, sylästään kupin yli, annetaan sairaan hiukan ryyppätä maidosta, ja voidellaan sillä sitte kipeä paikka. *

Keisarillisen Suomen Aleksanterin yliopiston Hämäläis-osakunta julkaisi vuonna 1915–1916 *“Hämeen kansan vanhat loitsut”* kolmena erillisenä kirjana. Varojen putteen takia oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vastaava julkaisuhanke *“siirtynyt epämääräiseen tulevaisuuteen”*, minä takia Hämäläis-Osakunta ryhtyi hankkeeseen. Julkaisutoimikuntaan kuuluivat prof. Hugo Suolahti, fil.toht. A.A.Koskenjaakko, fil.maist. Martti Rapola ja fil.kand. Toivo Kaukoranta. SKS:n puolesta asiaa edistivät erityisesti prof. Kaarle Krohn, prof. E.N.Setälä ja fil.toht. E. A. Tunkelo.

Kokoelmat oli jaettu osiin: Tietäjät, Ihmisten taudit, Metsästys, Kalastus, Karjanhoito, Maanviljelys, Lempi, Perhe-elämä, Koti ja talous, Erilaisia loitsuja, sekä Lasten ja paimenten pyytöjä ja toivotuksia. Seuraavassa esitetty kokonaisuus noudattaa tätä teemaa.

* Saarij. Juho Hänninen. Oppinut isoäidiltään, synt. 1777, kuoli noin 90 v. vanhana. (Tallensi Grönblad).

Jaakko Juteinista ja suomalaisuudesta

Risto Ahti

Kun Suomesta tuli Venäjän keisarin Aleksanteri I:n armosta ja suopeudesta autonominen, lähes itsenäinen kansakunta, Suomea ei juuri millään tavoin ollut olemassa. Ruotsinvallan aikana maa oli menettänyt kielensä ja oman arvon tuntonsa. Sodissa parhaat miehensä – ja sodan jälkeen suuren osan jopa ruotsinkielisistä virkamiehistään.

Siksi on merkillistä ja äärimmäisen merkittävää, että välittömästi syntyi suomenkielistä kirjallisuutta ja merkittävää sanataidetta. Tarvittiin ankaraa mieltä ja työtä, että ylimalkaan syntyi käsitys suomalaisesta kansakunnasta.

Jaakko Juteini, Hattulan suuri poika, oli tyyppinen hämäläinen, omapäinen, selväjärkinen virkamies, joka noudatti kielilakia vuosikymmeniä ennen sen syntymistä. Hän kirjoitti ja puhui ja vastaanotti sydämeensä ensimmäisenä Suomen kansan.

On totta, että suomalaisuudesta oli jo olemassa Porthánin ja muiden toimesta positiivisia arvioita, mutta vain muutamat Ruotsin kuninkaisiin pettyneet aateliset olivat kuvitelleet – Nuijasodan jälkeen – Suomea omaksi itsenäiseksi ja elinkelpoiseksi alueeksi. Sitäpaitsi, esimerkiksi Porthán piti suomea taiteeseen kelpaamattomana kieleenä.

Juteini alkoi työnsä ylistämällä Aleksanteria, kirjoittamalla suuren määrän valistuneita kirjallisia viestejä suomalaisille talonpojille ja mikä vielä paljon tärkeämpää: ensimmäisenä alkoi ylistää suomenkieltä, sen kauneutta, sen ainutlaatuisuutta ja sen valtavia kasvumahdollisuuksia. Itse asiassa hän loi sen kirjakielen, jota myöhemmin on käytetty – ja omisti kokonaisia runosarjoja Suomen kielen ja kansan korkeaan veisuun.

Nämä hänen kirjansa, joissa käytettiin suomenkieltä ensimmäisen kerran tietoisesti taiteen välineenä, olivat 1800-luvun loppupuolelle asti ainoat suomenkieliset kaunokirjalliset teokset, joita oli saatavilla kaikkialla. Ne muodostivat kirjallisen ytimen kirjastoissa – Juteinin kirjoista tuli kansan omaisuutta.

Kirjoissaan Juteini käytti novellimuotoa ja useita erilaisia runomittoja. Mutta kirjoittipa hän myös ensimmäiset suomalaiset näytelmät, joita kutsui ”kanssapuheiksi”.

Hämäläiseen valistuneeseen ja omapäiseen tapaansa hän puuttui pappien asemaan ja kirkon valta-asemaan ja vanhoillisuuteen. Tämän hän kuitenkin valitettavasti teki ruotsinkielellä, tuli havaituksi ja luetuksi. Ja joutui oikeuteen: kirkkoherra Ahlquistin – tuttu nimi – toimesta hänen kirjansa poltettiin ja korkea ääni vaiennettiin.

Juteinin käsitys Suomesta oli suomettunut. Virkamieskunnan ja lähes koko sivistyneistön näkemys taas oli se, että Suomi oli itäinen Ruotsin maakunta, jonka oli tultava toimeen ilman kuningastaan. Niin alettiin kirjoittaa ei suinkaan Suomen historiaa tai Suomen sydäntä vaan Juteinin kansaa ymmärtävä ja todellisuutta läheltä katsova kuva revittiin kahtia. Lönnrot alkoi rakentaa myyttistä sankarien suomea ja ruotsinkieliset piirit haaveilla ruotsiyhteyden palauttamisesta. Varsinkin Topeliuksen Välskärin Kertomukset kuvasivat suomalaisten historian pelkästään osana Ruotsia.

Aleksis Kiven taiteellisen työn alkaessa kulttuuriset olosuhteet olivat muuten jo kohtuulliset, hänen työtään tukivat tärkeimmät kulttuuripiirit, mutta käsitys kansasta ja suomalaisista oli vääristynyt. Palauttaessaan Juteinin kielen ja mielen, jonka oli itseensä kirjastoista ja kirjoista itseensä imenyt Aleksis Kivi tuskin aavisti, että hänen suloinen ylistetty suomenkielensä joutuisi Ahlquistin! kaltaisen hyökkäyksen kohteeksi.

Minä en ole lainkaan vakuuttunut siitä, että vaino ja sensuuri, jonka kohteeksi suomalaisuus vuosisadan loppuun mennessä joutui, johtui panslavisimin kasvusta. Olen ainakin esittämässä sellaista näkemystä, että vuosisadan loppupuolella Suomessa kasvoi ajatuksia ja aatteita, jotka eivät suostuneet katsomaan kansaa silmiin, jotka eivät perustuneet minkäänlaisiin realiteetteihin.

Joka tapauksessa näyttää siltä, että Juteinin suomenkieltä ja kansaa rakastava kirjoittaminen asetettiin niin syvään häpeänurkkaan, että sitä ei vielääkään uskalleta nostaa esiin.

Jo vuonna 1902 kriitikko huomauttaa: "Kaikki me osaamme laulaa "Arvon mekin ansaitsemme..." mutta kukaan ei tiedä, kuka sen on kirjoittanut.

Eräs Juteinin Jutelma alkaa tällä tavalla:

"Thanaisessa paikassa maalla, saaristoisen meren rannalla ja kalaisen kymin vaiheella oli hovi, hyvin rakennettu ja hyvässä huudossa yli koko kulmakunnan.

Maantie kävi pohjan puolelta hovia, korkean ja kalliöseinäisen vuoren sivuitse, ja toisella puolella olivat pellot ja niitut, joita kymin haarat, siileästi mereen vuotavaiset virrat, höyryneestelänsä virvoittivat, ja jotka vuosittain runsaan heidelmän kantoivat."

Ei tarvita kurmoistakaan silmää tai korvaa, että tämänkaltaisen kielen rytmin ja kuvauksen muualta tunnistaisi.

Sen sijaan tarvitaan merkillisiä historiallisia ja kansahypnoottisia temppuja, että mies, joka käytti näin selkeää kieltä sekä näytelmissään, jutelmissaan, lauluissaan ja valistuneissa kirjoitelmissaan vuosikymmeniä ennen muita, on voitu täysin unohtaa.

Juteini hyökkäsi taikauskon ja uskonnon vääristymiä vastaan. Mutta kirjoitti hän myös eläinräkkäyksestä, kurjien ihmisten kohtalosta, lapsenmurhasta, viinasta ja tupakasta.

Jos Juteini palautetaan kirjallisuushistoriaan, palautetaan myös ensimmäinen korkeakirjallinen ja aito kuva suomalaisuudesta. Juteini kuvaa kansaa rohkeammin kuin kukaan hänen jälkeensä. Voi, olla että sensuri puttuisi hänen teksteihinsä yhä. Kuvaukset juopuneista, lapsenmurhaajasta tai kissantaposta ovat niin suoria ja hurjia.

Mutta palataan vielä hetkeksi runoihin. Haluan vielä kerran todeta, että suomalainen ja suomalaisuus pohjautuu paitsi ankaraan työhön, ennen kaikkea suomenkielen.

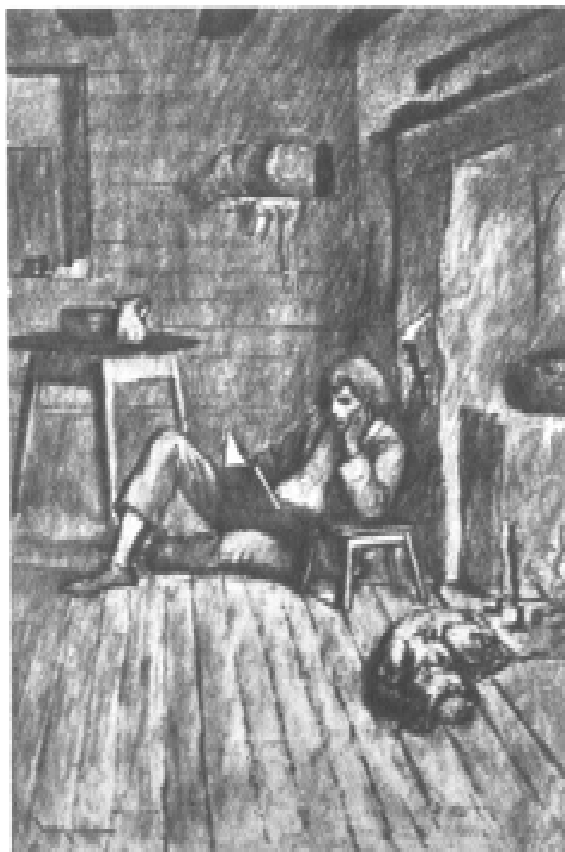
Minua, vanhaa kulttuurianarkistia, yhä vielä lämmittää Juteinin vakaa ja perinpohjainen suomenkielen rakkaus.

Vastaukseksi Porthánille ja elinvoimaksi Kivelle, Erkolle ja Leinolle, Juteini suorastaan pulppua tämänkaltaisia huomautuksia:

Kantele on kaikuvainen,
suomenkieli sopivainen
mainioita isänmaan
laulamalla laulamaan.

Tai:

Suloinen on suomenkieli,
kansan kesken puhe kaunis,
joka käypi keveästi,
pulskeasti, puhtahasti,
niin kuin veisu Väinämöisen,
visertävän linnun laulu.

Ylipistoväelle, sekä historiantutkijoille että kirjallisuusihmisille, on minulla tässä kohtaa huomauttamista. Tämä kynäyksien, jutelmien, kanssa-puheiden ja runojen rakentaja täytyy nostaa takaisin historian lehdille. On kirjoitettava Suomen kansan ja kirjallisuuden historia, joka näkee Suomen muunakin kuin Ruotsin aatelistalenterina ja kirkkohistoriana.

Tähän ei päästä ilman kansan ja sen kielen rakastamista. Olkaa hyvä ja suomettukaa. Ei meidän tarvitse elää Euroopan kahden viimeisen yläluokkien hallitseman, Ruotsin ja Englannin, kulttuurien varjossa. Meillä on oma kieli ja sen mukana oma mieli.

Juteini, J.: Ajan Viete, elli Moninainen Runo-kokous (1817)
Juteini, J.: Kirjoituksia (1810)
Juteini, J.: Lyhyt Neuvo Lapsen Opettajalle (1816)
Juteini, J.: Perhe-Kunda (1817)
Juteini, J.: Pilakirjoituksia (1816)
Juteini, J.: Pila Pahoista Hengistä (1817)
Juteini, J.: Suomalainen, Runo Ahkeruudesta Suomessa (1816)
Juteini, J.: Uusia Sanan Laskuja (1817)
Juteini, J.: Valittuja Suomalaisten Sananlaskuja (1818)
Juteini, J.: Viisauden Vaellus Maan päällä (1826)
[1800-luvun kirjasuomen sähköiset aineistot]

Gutenbergin projektin sähköisenä kirjana
(www.gutenberg.org/etext/13565):
Kuuno A. Talvioja: Jaakko Juteini
ja hänen kirjallinen toimintansa,
A.G. Wäänänen Kirjapaino, Heinola, 1915.

G. Rein: Muistutuksia Roomalais-Katolisen Pappivallan vaikutuksista Suomessa

Suometar 1847: ^{Nrot} 10-11

Kieliksi on käytetty Latinaa, Ranskaa, Saksaa ja Ruotsia näissä Suomalaisen Tietous-Seuran toimituksissa; Suomea ei ensinkään. Rohvessorin Reinin miettimisistä tahtoo Suometar erittäin mainita jonkun sanan. Ensinnä puhutaan Pappi-vallan luonnollisuudesta kansakuntain taitamattomuudessa elikkä ala-ikäisyydessä, ja sen tavallisuudesta monissa kansoissa, joista nimitetään Aigyptiläiset, Hebrealaiset, Hindut, Tibetiläiset, Braman ja Buddan uskolaiset, Etruskit, Keltit, Mexicolaiset ja Perulaiset. Sitten osotetaan Ruomalais-Katolisen Pappi-vallan tarpeellisuus aikansa, ja Paaveilta tehdyt hyvät työt ihmiskuntaa kohtaan, eikä sentähden salata Paavein vikoja ja Pappi-vallan virheloisuutta. Viimein tulee jutteleminen itse pää aineeseen, Pappi-valtaan Suomessa.

Suometar

Sisällepito tässä osassa on lyhykäisesti seuraava: Suomalaisen kääntäminen Kristin uskoon on Pappivallan ja Paavinuskon teko, sillä Pyhä Erikkin, Ruotsin kuningas, joka oli päämiehenä ensimmäisellä Valloitus-retkellä Suomeen, oli enemmän uskomuksen palvelija kuin Ruotsin vallan levittäjä.

Ja vielä koko tämä valloitus retki, vaikka se alkoi, ei kuitenkaan oikein perustanut Kristinseurakuntaa Suomessa, vaan pispat vasta monilla taistelemuksilla, autetut Paavilta ja erinäisiltä Seurakunnan puolustajoilta, saivat Kristin uskon Suomessa jotensakin voimiin, kunne' Ruotsin hallitus otti sen hoitonsa alle.

Tuomas, neljäs pispä Suomessa, on erinomattain, Paavein Honorius III:en ja Gregorius IX:en avulla työtä tehnyt Kristillisyyden ja Pappivallan perustukseen, ja vaikka elämänsä loppupuolella hirmuiset esteet ja vastoin käymiset kohtelivat, niin ei kuitenkaan tahtonut pyytää Ruotsin kuninkaalta apua, peljäten tällä mailmallisen hallituksen tulevan osaa ottamaan etuisuuksista, joita tahtoi Pappivallalle yksinensä.

Tällä ajalla oli pispalla sekä hengellinen että maallinen valta niin kauas kuin Kristinoppia oli Suomessa. Kuitenkin täytyi lähi-kansain vallattomuuden tähden, sen Paavilta matkaansaattetun risti-retken onnettomaan lopun jälkeen, jonka Venäjän ruhtinas Alexander tyhjäksi teki Nevajoella (1240), Pappi-vallan puolustajain suostua ottamaan Ruotsin esi-vallalta apua vastaan. Mutta Birger Jaarlin voitettua Hämäläiset, väheni Pappein valta; heidän suurista sisällettuloissansa täytyi heidän antaa' kuninkaalle osan. Pispat palkitsivat, uusien veroin määräämisellä kansalle, kuninkaalle annetut edut; tästä saivat nähdä paljon riitoja ja uppiniskaisuutta, jota pannaalla rangaisivat.

Tähän aikaan (13:ssa vuosisadassa) rakennettiin Turun Tuomiokirkkoa, joka maksoi paljon seurakunnalle, mutta jonka jalous vieläkin todistaa Pappivallan senaikaisesta väkevyydestä ja erinomaisesta saamallisuudesta. Tuomiokirkko oli sitten Pappivallan keskus eli sydän, josta sen vaikutukset kävivät kaikkiin Suomen ääriin. Kahdelle P. Henrikin juhlaalle, 19 p. Tammi-kuussa ja 18 p. Kesä-kuussa, tuli summassa Turkuun väkeä kaukaakin syntein anteeksi saamiselle, kuitenkin valittivat papit Suomalaisia liijan jäykiksi ja huolimattomaksi tämmöi-

Lähde: agricola.utu.fi/hist/kktk/suometar/
Html-versio on muokattu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (KTK) ATK-tallenteesta WWW-muotoon Agricola-projektin toimesta.

sissä juhla-vehkeissä, sillä nämät eivät uskoneet kaikkia hulluja loruja. Nämät juhlat ovat muuttuneet markkinoiksi: Heikin markkinoiksi ja Kesämarkkinoiksi.

Mutta vasta sodan melskeitten lakattua (1323) rupesi Pappi-valta oikein menestyksellä valvomaan parastansa. Kuninkaat, isot herrat ja yhteinenkansa kilvoittelivat antaa hengellisille lahjoja oman ja heimolaistensa sieluin autuudesta. Mainitaan erittäin kuninkaat, Maunus Liehakko ja Hookani, ja kuningatar Margaretha, joka Turun Tuomiokirkkoon lahjoitti 300 naulaa hopiata messun pitämiseksi, joka aamu, Tuomio-päivään saakka.

Hemminki pispä on kuuluisa edistyttyjä Pappivallan ulkonaista jaloutta. Tuomiokirkon kartanoita hänen aikansa oli viiteen sataan ja vielä monenlaisia tuloja muualta; kymmeneksiäkin 550 tynnyriä jyviä. Papit maillakin olivat hyvin rikkaita. Tuomiokirkkoon asetettiin uusia virkoja, ja ennen olleitten lukua enennettiin. Prameus oli suuri Tuomiokirkossa. Pispat elivät isosesti kuin Ruhtinaat, eivätkä huolineet suurin kuningasten tahdosta Seurakuntaan koskevissa asioissa, sanoden ettei heidän niihin tullut mitään.

Suomen pispän sana teki myös paljon niissä monissa valtakunnan hallitsian muutteissa, joita oli 15:llä vuosisadalla. Väikisti lähettivät pispat sota-väkeänsäkin liikkeelle, esim. Konradi Bitsi puolustamaan Kristiani I:stä, ja Maunus Stjernkors Venäläisiä vastustamaan.

Maan 6 luostaria munkkeinensa, jotka ahkerasti kulkivat saarnaamassa, ja koulut olivat ei vähää vaikuttavia Pappi-vallan säilytykseen ja enäntämiseen. Kouluissa näkyy ainoastaan alku-kipinä sytytetyksi jälkeensä valkeuteen. Tuomiokirkon kirjasto oli vähäinen, mutta suuresta arvosta siihen aikaan. Pappein vaellukset Paavin tykö ja muualle ulkomaille, jos maksoivatkin paljon, niin saattivat myös paljon hyvää.

Ulkomailla hankkeivat tiedollista valaistusta, ja usiampain maiden ja ihmisluontoin näkeminen teki heitä soveliammaksi kotimaalla sivistystä auttamaan.

Pispain joka vuotiset Katselmus-matkat, laviassa hiippakunnassansa, joka jo 14:llä vuosisadalla ulottui Kemin paikoille ja Savoan, olivat sangen hyödyllisiä maalle yhteisesti, kansan ruokkoomiseksi ja erämaiden raivaamiseksi, niinkuin myöskin monet heidän säätoöksensä, esim. K. Bitsin arvanlaskemista, noitumista, unienselittelemistä ja muita taikauksia vastaan.

Kauhian avarat pitäjät, niin että oli 15 penikulmaakin kirkkoon, jaektin, jolla kansalle saatiin huokiammaksi armon välikappalten osallisuus.

Noista vanhanaikaisista kirkkoista ovat monet rakennetut K. Bitsin ja Lauri Suurpään pispauden aikoina (1460 - 1506). Ruomin opin näyttää ehtineen suurimpaan valtaan Turun tienoilla, vähemmän Hämeessä ja vähemmän Savossa ja Karjalassa.

Latinan kielen viljeleminen oman kielen siassa esti täydellistä taitoa Kristin opissa; vielä Lutheruksen aikoina oli Hämeessä Kristillisuus ja pakanallisuus sekaisin, niinkuin Karjalan runoissa vielä tänäpäinäkin (Venäjän Karjalassa pidetään vieläkin jumalan palvellusta oudolla kielellä).

Ruomalais-katolinen oppi oli siis se, joka, vaikka puuttuvainen, ensin särki pakanallisuuden ja poisti raaimmat tavallisuudet, niiden seassa ihmisuhrin, jota Gregorius IX vakuuttaa olleen, yhdisti suomalaisia usiasta sukukunnasta yhdeksi veljeskansaksi ja opetti heitä lakia tottettamaan.

Pappein parempi taitavaisuus maan viljelyksessä vaikutti paljon yhteisen kansan parannukseen, ja se vähä valistus, kuin oli papeilla, taisi vähän muillekin haimottaa.

Paavilaisuus teki alun sille kansalliselle tilalle, joka nyt vuosisadoissa on edistänyt Suomen kansan onnellisuutta, tasoitti maan, jolla Evankeliumiopin julistajat sitten työtä tekivät, ja oli niinmuodoin hyvätekeväinen väli-aika korkiamman sivistyksen ja täydellisuuden valmistamiseksi.

Kokemus näyttää Suomessa asuvain ja Suomea puhuvain kansain alkuperää, alkaa puhella Luonnontietousten miehistymisestä vasta nykyisinä vuosina, ja Luonnontutkijain suuresta tolista, että niinhyvin näyttää vuorista kaivetuilla kivettyneillä elävain haamuilla ja kaikellisilla iki-vanhoilla muinaisuuksilla minkälainen maa oli niinä vuosisatoina, joita Moses tarkoittaa sanalla: Alussa - koska " pimeys oli syvyyden päällä, " josta pohja vähitellen kohosi kuivaksi mantereeksi, ja elätti ensin hirmuisia vesieläviä ja matelevaisia, sitten ylhäisempiä, kuitenkin vielä julman isoja ja muodottomia, kasvaimia ja eläimiä, siksi että kauneimmat kappaleet, ja viimein itse Luonnon kaunistus, ihminenkin, ilmestyi; kuin myöskin hankkia valaistusta ihmiskunnan Historialle.

Ovat siis ihmiset eripaikoissa saaneet alkunsa eri kansoista, tai eri kansain sevoituksesta keskenänsä.

Niin ovat Turkulaiset sevoitusta Ruotsalaisista, Saksalaisista ja luultavasti Hämäläisistä; Rahvas Vaasan Läänin itäisillä osilla Hämäläisistä ja Savolaisista; Lovisan tienoilla asuvaiset suomettuneita Ruotsalaisia; Härmän kappelilaiset Hämeen Kyrössä Aasialaisia (kukaties Mustalaisia) jne.

Ne kolme pää-sukukuntaakin: Karjalaiset, Savolaiset ja Hämäläiset, joiden suomalaisuudesta ei ole epäilty, ovat varsin eri alkujuuresta, eikä siis suinkaan kaikki Perisuomalaisia.

Kielen murteet osottavat sangen suurta erilaisuutta, mutta vielä enemmän näkyy erilaisuus heidän ruumiinsa ja mielensä luonnosta.

Varsinais-Karjalaisilla on pytkyliäinen, korkialakinen pää, kasvot myös pytkyliäiset ja leuka soukka.

Savolaisilla on päänlaki korkialla, mutta pääkallo melkein ympyräinen, samati kasvot; poskiluut leviällä ja leuka leviä.

Hämäläisillä kanssa ympyräinen pää, leviät poskiluut ja leuka, mutta vielä päänlaki matala.

Karjalainen on pitkähoikka, pieni-luinen (-raajainen), pitkä-kaulainen, sorkia, ja niinmuodoin kaunis varrellansa; hiukset hienot, ei harvoin kiharat, usein ruskiat, sievä suora nenä ja suuret siniset silmät.

Savolaisella ovat samankarvaiset hiukset, vaan karhiammat, mutta silmät pienet (usiasti ruskiat) ja nenä pikkuinen; hän on lyhyläntä, harteva ja ramukkaampi Karjalaista.

Hämäläinen on vieläkin lyhyempi, ramukkaampi ja hartevampi; hänellä on melkein aina väärät sääret, pellavankarvaiset suorat hiukset, pienet siniset silmät ja pikkuinen nykerä nenä.

Koska vaimo-väki on samaa laatua, niin kohdetaan Hämeen kansassa harvoin ihastuttavia naisia, joita Karjalassa on yltäkyllin.

Luonnostansa on Karjalainen melkein lapsimainen, iloinen, hilpiä, uutelias ja kielevä, rakastava suuria sanoja; olossansa ystävällinen ja suotuista, paljon pitävä koreudesta, haluton raskaisiin töihin, mutta halukas matkoihin ja kaupantekoon, jossa vähän pientä vilppiäkin tekee, vaikka muutoin on rehellinen - varkaus ja suuret pahattyöt ovat melkein outoja hänelle, jos ei rakkaus-äty (svartsjuka) välisti kiivautaa.

Hevosestansa pitää hän enimmäin; Savolainen ja Hämäläinen on yksitötinen, miehuullinen, jörö, vähä-puhelias ja kankia, mutta kestävä ja pintaansa pitävä sekä hyvässä että pahassa; on siis töisevä, muttei paljon ystävällinen eikä vieraista huoliva, olossansa tömsömäinen ja törkiä, muutoin perin rehellinen ja päälleluotettava, ei vapa kateudesta ja kostonpyynnöstä, josta syystä suurempia pahoja töitä heidän seassansa usein tapahtuu.

Mitä tapahtuu, uskoo Hämäläinen edeltäpäin säätyksi, eikä siis pidä surua mistään.

Kaikki tämä, ja vielä vihollisuus Karjalaisten ja Hämäläisten välillä muinaisina aikoina, joina Savolaisista ei tiettykään, osottaa Karjalaisten ja Hämäläisten olevan peräti eri alku-suvuistakin, ja Savolaisen syntyneen näiden sevoituksesta.

- Kumpia siis näistä sopii kutsua Suomalaisiksi?

Ei kummatkaan ole samaa kansaa kuin muinaiset Suomalaiset (Sumit).

Karjalaiset ovat Arapialaisten luontoisia ja lienevät siis kotoisin sieltä, mistä nämätkin.

Hämäläiselle sopii parhaiten oikeus olla se, joka kuvailee puhdasta Suomalaista.

Pillastunut runohepo

Hei, hevoseni, lennä, laukkaa, ravaa!
ja ratsastajallesi tietä avaa
maailman suurten, mainioitten joukkoon
ja paheenpesiin, pimeimpäänkin loukkoon!

Kulttuurin kukkatarhaa tallatkaamme,
se hetkeks itsellemme vallatkaamme.

Pois eestä kaikki esteettiset esteet!
Nyt avukseni huudan perkelettä
ja saatan teidän tiedoksenne, että
mun suonissani kuohuu elinesteet.
Ei mikään ummehtunut orjanveri,
mi epätoivonvimmoissansa riehuu,
vaan mailman kaikkeuden valtameri
se siellä yli äyräittänsä kiehuu.

Oi kuulkaa, sinkoilevat sanat suorat:
Pois tieltä, portot, rahanahneet huorat!
Mun puhtaan syntini te saastutatte
te siihen koskeako uskallatte!
Kun siveyttä myytte porton lailla,
on arvokkaampaa olla sitä vailla,
ja hulluus, jossa terävä on kärki,
on paljon parempi kuin tylsä järki.

Hei, kuinka korkealle räiskyy rapaa,
kun hevoseni tallaa hyvää tapaa! –
ja esteettiset esteet niinkuin oljet
sun jalkoihisi murtuu, kun sä poljet!
Hei, hepo, – aita kaatui – anna mennä! –
ja pienten huoneittenkin yli lennä! –
Noin! Yli kaiken soveliaan rajan
vie hurja ratsu hurjan ratsastajan.

Te töllistellen katselette: mistä
on moinen hurja hurmanhenki tullut? –
Mä tulen suoraa päätä helvetistä
ja sieltä mull' on haaveiluni hullut,
kuilusta, miss' on kuvaamaton kurjuus –
siks olennossani on horhan hurjuus. –
Mä sinne jouduin hyveitteni tähden,
ja siks nyt sieltä vaeltamaan lähden.
Ei mua hallita voi pahahenki,
ei – perkele on minulle vaan renki!

Oi, kuulkaa, konnat, kuinka teitä parjaan!
Jumalansanaa julmaa saatte kuulla.
Piiskani pieksen rikki nautakarjaan,
sen paimenet lyön aasin leukaluulla.
Enkelinpuvut revin riekaleiksi,
jumalankuvat pirston pirstaleiksi.

Mä säästän syntisen ja tuhoon hurskaan,
valkoisen valhekuoren musertaen,
ja hänen mustan sydämensä murskaan
totuuden niukan esiin pusertaen.
Mä kovin kourin tartun konnan niskaan,
taivaasta hänet helvettiin viskaan.

Te konnat! Katse ympärinne luokaa!
Näättekö: lesket huokaa huolissansa,
ja orpolapset anelevat ruokaa,
kun nälkä kurnii heidän suolissansa. –
Huutava vääräys, mielivalta, nurjuus
on kulttuurinne tulos, kansan kurjuus!

Mammonan palkkarengit! Kuuletteko
kahleitten kauheata kalistusta? –
jokohan orja nousee – luuletteko?
Ei – hän vain pyytää vähän valistusta.
Te voitte antaa lisää pimitystä,
vaan käyttää valistuksen nimitystä. –
Vain hiukan punamultaa, hiukan nokee,
niin koht' on orjaraukka umpisokee.

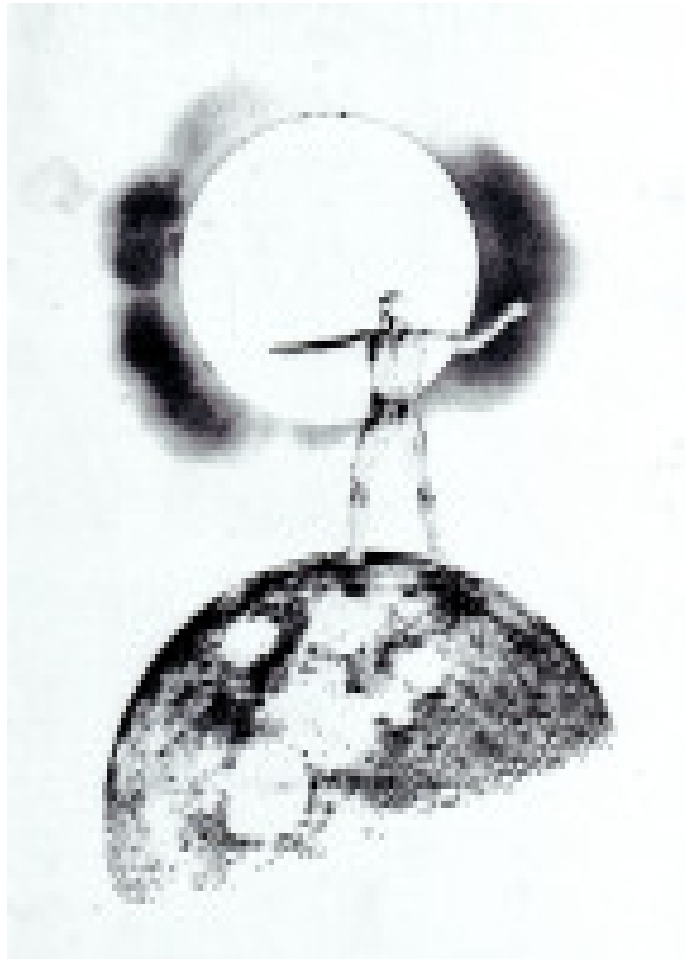
Voi sentään kohta käydä hiukan toisin:
voi nousta kansa kovakohtaloisin.
Kun se vain kerran huomaa koirankurin,
se paiskaa koko valheen vallan nurin.
Ken toisille on onneneddot luonut,
vaan kärsimyksen maljan itse juonut,
voi onnen ottaa, turmiota tuottaa
ja kärsimyksen maljan teille juottaa.

Te kuningasten kuvain kumartajat!
Ei koita koskaan enää entisajat,
ei palaa päivä, jok' on mennyt mailleen.
Kun ikeen niskoiltansa puistaa kansa,
vie horna valtiat, ja lakeijansa –
ne saavat seuraa tehdä valtiailleen.

Jo lauhtuu mieli ratsun, ratsastajan,
kun suoraan kohti aurinkoa ajan.
Niin korskeana astuu pegasoni –
ei mikään kuormajuhta, kauppakoni! –
Ei ruoska koskaan koskenut sen selkää,
ei valoa, vaan varjoa se pelkää.
Sen kanssa itselleni tietä raivaan,
luon itselleni uuden maan ja taivaan.

Esille, koirat, käykää luolistanne
ja maha maassa häntää heiluttakaa!
Mä vapautan teidät huolistanne, –
oon rauhallinen taas ja vallan vakaa,
oon lauhtunut ja tyynnä virtaa veri – :
Ei. viel', oo aika leipäaatten kuolla!
Jos kohta ette taivastani peri,
niin – saatte hiukan saappaitani nuolla.

Kaarlo Uskela(1878-1922): Pillastunut runohepo,
Työväen kirjapaino, Helsinki 1921

PAINOKANNE 1933

Kesäkuun 7 p:nä käskettiin Helsingin ja Viipurin kaupunginviskaalinviraston sekä Vaasan ja Kuopion kaupunginviskaalin panemaan takavarikkoon Pillastunut runohepo -nimisen julkaisun.

1933, heinäkuun 15 p:nä vahvisti Helsingin takavarikkoonpanon. 1933, elokuun p:nä tuomitsi r.o. kirjan menetetyksi.

Luettelo Oikeusministeriön nostamista painokanteista vuosina 1919-1939, OIKEUSMINISTERIÖ
Painovapausasioita koskevat asiakirjat 1919-1954
Ha1, KANSALLISARKISTO

(Otettu esille Kari Aronpuron laatimassa teoksessa Augustan tanssikenkä, Pirkkalaiskirjailijat 2003)

Varokaa voittajat

Ja taas olen palannut hämyisiin huoneisiini,
en näkemään unia; toisten (kahlittujen) unet
on hengitetty seiniin
ja home loistaa öisin.
Ullakolla juoksevat hiiret.

Harmaita lintuja kuin helmiä köynnöksissä,
jotka hitaasti murentavat saven.
Kuulen askelia tyhjässä talossa.
Kellojen ääniä katedraalista joka on jo maaton,
mennyt kuuron maan sisään.
Keitä haudataan, ketkä nousevat ylös
pukeutuneina valon usvaan.
Sitten kun he ovat kärsineet tuomionsa:
777 kehämäistä vuotta,
varjojen muratti, luonnon oma pehmyt miekka
on jo keveästi halkaissut
tyrannien säätämän pimeyden
ja tyrannitkin vaihtuneet ja kukistuneet,
mutta Valon tyrannit eivät vaihdu;

ja murattihuoneiden peitettyssä valossa
langetetaan toisenlaisia tuomioita
tosiasioiden ja valheen pölyn tuolla puolen.

Eeva-Liisa Manner:
Paetkaa purret kevein purjein, Tammi 1971

Tietäjän varustaminen Luonnon nostattaminen

Paholaisen lakin saaminen - Näkymättömäksi pääseminen -
Kateen karkottaminen - Tuuliaispäässä kulkevan
paholaisen manaaminen - Varautuminen kadetta vastaan -
Kateen karkottaminen - Varautuminen vainajia vastaan -
Varautuminen tauteja vastaan

Loihtijan alkusanat, eli kerskaussanat

(Näistä sanoista se loihtija ottaa "ätyvä",
että luonto nousoo:)

Pahojen synty.

„Joka katteen kahtoo
Kierosilimän keksii
Läpi aijjan lämmittää
Verta silimät vuotakoon
Rasvana rapattamahan
Hyyhmänä hyllymähän,
Tuonne kipus kiitäköhön
Keskelle kipumäkeä
Kipuvuoren kukkulalle.
Juhannes Jumalin pappi
Seisoi keskellä meren selekee.
Kahen aallon kuatuvalla
Keitti voijetta patasella pikkusella
Sormen nenän mäntävällä
Musta pilivi taivahalla
Mikä piliven helman alla?
Sarvi pilven helman alla.
Mitä siellä sarven sisällä?
Voijetta sarven sisällä
Mitä sillä voijellahan?
Haavoja haisevija
Paisehita pahoja!
Puskut piliville puhalla
Ammut aijjolle ajele
Ahaville aijjaksille.
Otan kotkalta kourat
Linnulta lihan pitimet
Jolla minä kúmmona pitelen
Kekälettä pyörittelen

Hankas. Räisänen 119. 96. Jatkola. Anna Ristiina
Hänninen, talon emäntä, 52 v. Kuullut isältään.

(Schuralle)

On ihmisiä jotka eivät pysähdy
puun syihin, kivipermantoihin,
eivät kompastu, eivät jää kiinni
edes omaan itseensä,
tuntevat maan ja ilman salaiset
virtauskohdat,
kulkevat kaiken läpi

Sirkka Selja: Unitie, 1985

Hän halusi paeta
talon läpi
ja minä, hänen kaksoispuolensa
seurasin mukana
kellarista hämärälle vintille
mutta sielläkin, kaikissa huoneissa
asui elämän väkeä
eikä ollut ovea eikä ikkunaa
josta olisi voinut livahtaa huomaamatta.
Niin meidät saatiin kiinni
ja olihan koko ajatus mieletön
koska elämän talolla ei ole ulkopuolta.

Sirkka Selja: Pisaroita iholla, 1978

Polttivat päivät,
leimahti ukkosen lahja.

Muu oli toisin,
turhasta kertyivät tunnit.
Vain tien vaaraa
tietänsä kulkeva kertoi
virhettä ehtimisen
painoa tuulien voiman.
Näin ei auennut yö.
Pelkäsi rakoa naarmu.
Kammoten liikettä nyt
miekkansa vartija seiso.

Mirka Rekola: Tunnit, 1957

Luonnon nosto kiroja vastaan noian luvuista

Nouseppa luontoni lovesta
ha'on alta haltijani
levis ennen lemmon leuka
tällenni työlle työlälle
hajos ennen hien hammas
tälle vaivalle vaikialle
hien kissa kiskomasta
tämän tuskan tuntijaksi
tämän pulman purkajaksi
tämän pahan pesijäksi
tämän pahan peestäjäksi
etköstä perkele
niinkuin ennen toisinaan
liiku nyt perkele liikuteltaissa
järky nyt perkele järkyteläissä
nyt on liian liikevuoro
pahan hengen pakenuvuoro
käy nyt perkele peälle käskijäsi
hel'moille hypittäjäsi
tekijäs tehtoilte
panijas parmoille
koitappas nyt perkele kotias
vasten vainioitas
sielläpä sun isäs itkee
äitis voihkoa¹
sielläpä isäntäs ikävöi
muoris murehtii
verisillä vuotehilla
hurmeisilla sijoilla
mäneppäs nyt perkele
öitä viereviä
päiviä pakenevia
nyt on kuun nousu,
päivän lasku
hyi siellä sinä perkele sijas soat
et sinä teällä sijoas soa
et himoskaan tarpeita
levis ennen lemmon leuka
hajos ennen hien hammas

Lävitse

Näin ei kukaan kelpaa matkalleen.
Ei ajaessa
hevosen silmiä käy katsominen.
On pakoa pelko että hajoaa
jokainen hetki pelkoon.
Ellen karauta
lävitse jylhän sateen
ellen höllin suitsin
pysy satulassa
tulen huomispäivään liian myöhään.
Ylitse rytöpuiden, konkeloiden,
tai tietä pitkin
hylkäämässä tietä
on ajettava
aukko sateen aitaan
ja piirryttävä
tuulen vastukseen.

On aina häipyminen
edessäni.
Saan ääriiviivat
koska tilaa teen.

Mirka Rekola: Tunnit, 1957

hien kissa kiskomasta
repimästä roatamasta
verisuonta katkomasta
syömästä lovehtimasta
mäne tuonne saatana kun mä käsken
kuolleitten kottoon
tahi ka'makammariin
sielläpä sull' on luutonta lihhoa
suonitonta pohkeata
syyvä syöläen
haukata haluten
mäne tuonne saatana kun mä käsken
keskelle kipumäkkeä
kipuvuoren vukkuralle
kipuja kivistelemään
vaivoja vaivuttamaan
voiteita keittämään
kattilalla pienosella
yhen sormen mäntävällä
olipa mulla muinen musta koira
rakki rauan karvallinen
jonka minä linnassa lihotin
kahlehissa kasvattelin
syömään kylän kiroja
kylän liemet lakkimaan.

Rautal. Vallin 15. 88. JussiHayrynen, seppä, 72v. .

¹ Ensin ollut: *voihkaa*, korjaus tehty päälle.

Rovasti ei saa unta
tuijottaa synnin tuleen
Helvetissä on suuri saatana
pappilassa pieni krusifiksi
rovasti kuulee kolkutuksen:
torppari junttaa aidantolppaa välimaastossa
piikkilankakerä olkapäällä
jotainhan on ihmisen elääkseen...
jotta näkisi rajat
manttaalinsa juonut jumala.

Jouni Numminen: Unohtamisen vimma,
Tammi 1984

Näkymättömäksi pääseminen

Kuinka ihminen saa itensä näkymättömäksi

Otetaan poikakanan ensimmäinen muna. Kato-
taan sellainen paikka, jossa ei koskaan ole kukaan
käynyt jostakin *erakosta*. Tärkeemmin joku vuoren
louhu. Sillä kanan munalla piirretään kolmeen
kertaan vasta päin rinki. Sitte pannaan vasem-
paan kainaloon se muna ja ollaan siellä rinkin
sisällä yhdeksän vuorokautta ("mitä tarvitsee, on
följyssä"). Sitten avataan se muna yhdeksän
vuorokauden päästä, niin siellä on elävä poika-
nen, kun se on vasemmassa kainalokuopassa
hautunu. Sitten päästetään se poika meneen ja
sanotaan

„minun pitää olla jokaiselle tahtojalle¹ (?) näky-
mätön niinkun sinä olet minulle.”

Sitten kun menee ensi kertaa Herran
ehtoollispöytään niin ei saa niältä öölettiä. Salaa
sen följiyysä. Sitä pitää aina säilyttää muassaan,
kun haluaa ettei kukaan häntä näe.

¹ Voi lukea myös: *tahtajalle*.

Virrat. Siren T. Kurjenkylä. Juho Ruohonen, 40 v.

Paholaisen lakin saaminen

Perkeleeltä saa semmosen lakinkin että antaa järkee.
Kun minä menen trahtooriin kirkon aikana ja sanon:
„Antakaas mulle kortteli viinaa”
ja huuan 3 kertaa:
tule nyt kumppanini ryyppään viinaa, niin sitte se
tulee, itte perkele, ja sitte täytyy siapata sen päästä
lakki ja juasta kolmen oven läpitte ennen kun se saa
kii, muuton se vääntää niskat nuriin. Se lakki sitte
antaa järkee.

Kuru. Äijälä H. Iso Heikki, yli 80 v. Kuullut Santalalta, joka
kuollut n. 22 v. sitte. Muistiinp. Tyrväässä.

Varkho-joen mestarin syntymä

Sysitundralla, ihmisen kielen alkukodossa ,
puuttomalla lakeudella,
Mestari syntyi, kielentekijä.
“Luu hänen luustaan, karva hänen karvaastaan”,
niin sanotaan kun toivotetaan hänelle onnea!
Menneitten vuosien myötä hän syntyi, Mestari.

Tuhat vuotta, vielä toinen tuhat
samaa lepattavaa aikaa kai,
kun knoppimiehet kieltä muka tutki,
alkuistukasta etsi tundran Sanaa.
Silloin eli Mestarin isä Bahri.

Suuri oli mies ja miehen mulkku,
vahva oli Em, tuo Bahrin vaimo.
Alleen kaatoi miehen, Hyisen aamuun huusi,
kun lumi tuulessa pyöri villi
korvanluimutupsuissa vetokoirien...
Riihaa! Riihaa!
Näin Em Bahrilla ratsastaa!

Sitä kesti kevään ja kesän,
ja talven taika kun joutui,
taittoi syksyn rangan
ja huurre pakisi puissa,
Em reihnahkan levitti pellustalle,
keräsi yrtit ja selpakukkas taittoi:
sihraa, grellää, vistaa,
vireelle vei omat jälkensä,
ja Bahri jo umpitunnelissa makasi
Englanninviskiä kainalossa,
runkkasi mokoma poronsarvea unissaan!

Niin hurjaksi äityi liha!
Niin kirkui Em!
Ja paarmaispaikalla Harjad herähti,
naaraiden herkku, hammasten kauhu.
Miten raskaana ellahti tuoksu reihnahkan alta!
Vuolaasti virtasi Emin veri!
Aamuinen kevät ja syntymän lihaa!
Vinkui ja kurisi Mestarin Em ja Mestarin Äiti!

Ei hän kivusta huutanut,
riemusta itki ja kiljui.
Leveni mahtava lanto ja ratkesi rigsha.
Jo pää pullahti,
karvainen musta pää karvojen seasta,
ja susien jollotus herahti tähtiin.
Kukkien selässä leveni serdat
ja kirkunan myötä maasirkat yhtyi soittoon.

*Siellä missä pursoo kuusen juuret,
missä tundra häittää viettä,
tundran neitsyt Mestarille
virveet kirjoliinat vaipaks neuloi,
lauloi lerran, tanssi parnjaskaa,
tanssi niin kuin tanssii tundran kuu
hetkutellen synnyinvoatsan yllä.*

Kummalta niin tuntuu
muistaa oman syntymäänsä...
Yhä muistan villin ikipulpahduksen,
punaisen ja kimeän kuin...veripilli!
Sillä Mestarihan olen minä.
Iki-istukasta tullut kielen koto.

Öisin mykkä tähti
karjuu tundran taivaan alla.
Tuhat vuotta etsin alkukielen ääntä.
Toisen tuhat palokuuset
lonkoi soista sammalsuuta.

Silloin syntyi kielen koto.
Tundran Hyinen hemmotellen
antoi pojan tulla,
töllähdellä reihnahkalle.
Emin karvat suussa syntyi pentu
suolenmutka kourassansa
selpakukkaseppeleillä mustat kutrit koristettu.

Tundranmaata istukka imi,
Em röyhensi suullisen mutaa.
Bahri jo makasi, kuorsasi
niin kuin Maa Kuun synnytettyään.
Näin syntyi Sanojen luoja,
Emin ja poika ja Bahrin.
Syntyi Mestari Varkho-joen pellustalla.

*Hiljaa raippaa tundran Hyinen rippilunta.
Parvi makaa. Mestarinme näkee unta syntymästään.
Sembramänty kourii tuulen nisää.*

Erkki Aura: Ensimmäinen osa 9-osaisesta runosta
Varkho-joen mestari, julk. kasettina 1982.

Vainajat ja ihmisten taudit

Pahan tarttuma - Selän kuoleentuminen - Ampiaisen lumous -
Kirpun karkotus - Käärmeen pidätys - Luteen karkotus -
Sisiliskon pidätys - Löylyn lumous - Puun jälki - Raudan lumous -
Itkeväinen - Kuukautiset - Ampiaisen nostatus - Käärmeen nostatus -
Luteen nostatus - Raudan nostatus - Taudin synnyn tiedustelu
arpomalla - Terveyden saaminen lähteeseen uhraamalla

Erinäiset taudit Ajettuma -
Ajos - Ammus - Hammassärky
- Itkeväinen - Kaatuvatauti -
Kasvannainen - Kesakot (ks
teerenpilkut) -Kielenrakko -
Kiro - Koi (ks myös
syövämadot) , - Koisa,
koiska(nen) (ks koi) -- Kurkku-
tauti --- Köhä (ks yskä) -
Lapsivaimon sanat -- Leini (ks
luuvalo) -- Liika, liikainen (ks
kasvannainen, koi, syylä) -
Lutivalo Maahinen --
Maanviho, maista, maiste,
maisto (ks maahinen) Metsän-
nenä (ks tuulenlento) -
Naarannappi Nari - Narri,
naru (ks nari) - Nikka, nikotus
- Nurri (ks nari) - Nyppylät --
Näri (ks nari) - Närä, närästys
- Näärännäppy (ks
naarannappi) - Oksennustauti
(ks puhti) - Otannainen (ks
ruusu) -- Pahka (ks syylä) -
Painajainen - Paise (ks ajos)
Pasko -- Pelästys --
Pirtti(näinen) -- Pistos --
Puhti Pukama (ks ajos) Pään-
särky --- Revehtymä (ks tyrä)
-- Riisi - Rohtuma -- Rupi -
Ruumiin sanat -Ruuppa (ks
syylä) --- Ruusu - Sampaat --
Savipuoli(nen) - Sormen särky
-- Synnytyssanat (ks lapsi-
vaimon sanat) -- Syyhelmä
Syylä - Syöpä -Syövämadot
(=koi) - Sätky (ks riisi)
Tarttuma - Teerenpilkut -
Tuulenlento - Tuulenoidat --
Tuulenrokko - Tyrä -
Variksenvarpaat - Vieras (ks
koi) -Vilutauti - Väsymys -
Yskä - Ähky Äkämä (ks ajos)

Naapurin mies toi oikein Suomen lipun ja pani sen pitkän seipään päähän merkiksi, että meillä oli omat hautajaiset. Ei meillä mitään arkkua ollut, kun vanhin veli katosi sotaan ja se siunattiin kentälle jääneenä. Kaksi koivukalikkaa vain oli naulattu ristiin ja äiti sen kantoi hautaan. Se oli raskas taakka, äiti sanoi ja minä ihmettelin mikä siinä painoi, kun se oli kuivaa puuta. Ne ampuivat kunnialaukauksia ja joka kerta äiti nytkähti. Se oli ainut kerta kun meillä oli niin paljon riisipuuroa, että siitä jäi huomiseksikin.

Eino Kotola: Katolla kierii kuu, Pegasos 1996

Sitä kuolee

Kun sitä kuolee sydän pysähtyy, kun sydän pysähtyy sitä kuolee. Horjahtaa, jää sanomaan viimeistä sanaa. Kaatuu. Pannaan makuulle, kaivetaan maan sisään. Muistetaan, mutta ei olla enää varmoja. Sanotaan, että valokuvassa sitä on näköisensä.

Eteisen lattialla on sanomalehdet. Koetellaan kaikki avaimet ennenkuin päästään laatikolle. Luetaan paperit. Paperit poltetaan, paitsi raha, raha jaetaan sukulaisten kesken.

Isännöitsijä käy katsomassa vaimoa.

Kun sitä kuolee sitä on niinkuin ei olisikaan. Mitään paikkaa ei koske. Jos sitä vähän kolottaa tai kivistää, jos henkeä ahdistaa tai jos sitä voi liikuttaa itseään vaikka vähänkin, se on sen merkki ettei sitä olekaan oikein kuollut.

Käsi ei tottele. Aivot ei käske. Vaimo ei tule viereen. Sitä ei halua. Tupakka putoaa suusta. Niska käy jäykäksi. Kärpänen kävelee silmässä. Silmät pannaan kiinni.

Kieli työnnetään suuhun ja suu pannaan kiinni.

Kun sitä laukeaa sitä on sellainen tunne kuin kuolisi. Sitä on niinkuin toisessa maailmassa. Siitä sen juuri tietää ettei se mitään kuolemista ole.

Jussi Kylätasku: Kosketuskohdat, WSOY 1966

Kirpun tasaaminen

Jos ma kirpun kiinni saisin
Tekisin ma kelpo keitot,
Peän panisin papille,
Leukaluun lukkarille,
Sorkat kellon soittajalle.

Pohjois-Häme, Uurain.

Lapsen nenän pienentäminen

On jolla saadaan Lapsen kasvot erittäin nenä pienemmäksi kun synnyttyä heti on suuri armotoin nokka tullu niin pitää ottaa Kotkan kynsi ja sillä painaa kolme kertaa alaspäin Lapsen nenä ja sanoman kääntäissä

“Tule Lapsen nokka kotkan kynnelle”

kolme kerta(a) sanoman niin tulee niin pieni ja kaunis pienikärkinen nenä Lapselle mutta pitää olla Koiras kotkan kynsi.

Tammela.Lindqvist. Linikkala. Leskivaimo Sjöperi, yli 60 v.

Vainajat ja taudit

Auringonkukkien keskellä on huojuttava hiljaa:
kuolleet saavat taivaassa kuulonsa takaisin

Juhani Ahvenjärvi: Hölkkä, Tammi 1992

juomalaulut

tuli mies, keitti kiljun, hautoi pyttyä huovan alla
uunin nurkassa, ja lasilekkerissä, valtion etiketin alla
uivat prosentit, siimahännät kuin meressä kiisket
sitten kadulla kengät vinossa
ja sitten ei mitään, porvari meni elokuvaan
ja minä katua kuin kukko, hatun alla höyrysi kuin pata

Veikko Pietilä, Korona, Otava 1962

Mieli rientää,
ajattelen askelta eteenpäin mars!
Silloin
jalat jarruttavat äkisti,
pysähdyn
etukenoon
ja vapisen.
Sekunnit ovat minuutteja,
kauhu iskee,
pelko lyö kasvoihin,
sivaltaa selkään
ruoska.
Sitten äkkiä ilman tarkoitusta
kymmenen köpöttävää askelta
- ja taas jarrut ...

Näin tauti tanssittaa.
Aplodeja vain ei kuulu.

Eero Vanhatalo: Parkinson krematorio, Atena

Narin parantaminen

Naria salavetaan

Nariksi sanotaan sellaista kipua, kun käsiranne
taivuttaessa narisee.
Se tulee esim. pitkällisestä rukiin leikkuusta.

Tehdään narinkota pölökylle, kolmikulmanen,
päressiirroista. Se sitte pannaan palamaan joka
kulumasta.
Se, jonka naria parannetaan, seisoo pölökyn
ääressä ja käsi on valkeen päällä.
Vieressä on taikoja ja hänellä vielä apuri. Ensimmäinen
(taikoja) lyö kirveellä pölökkyyn. Toinen
kysyy:
„mitäs poltat?” Se vastaa:
„naria”;
sitte lyö toiselta pualen kättä. Toinen:
„mitäs salvat?” Se sanoo:
„naria”
ja lyö kolomannelta pualen. Siinä nauraa sitte ne
kaikki kolome henkilöä, kovasti, että nari paranee.
Se häpee.

Virrat. Siren T. 76. 04. Kurjenkylä. Juho Ruohonen, 40 V.

Pieni episodi

Monta päivää juotuaan
pessimisti tuskissaan
tuumi: on jo, jumaliste,
saavutettu päätepiste.

Nuoran pätkä kourassaan
hiipi nurkkaan kuolemaan.

Mutta toiset, nähtyään
yhden poissa pöydästään,
sydämissä syvä hätä
alkoi etsiskellä tätä.

Löyttiin poika nuorastaan
vainajana suorastaan.
Mutta saatuansa spriitä
virkistyi hän jälleen siitä.
Kohottaen lasiaan
lausui: - Veljet, asiaan!

Heikki Asunta: Mustaa ja kultaa, WSOY 1929

Pistoksen sanat

(Pannaan kuppiin maitoa ja nokea uunin piipusta;
otetaan kuppi kourain väliin puhalletaan maitoon
ja höpötetään.)

Jos sinä pistät yhden kerran,
Niin minä pistän kaksi kertaa.
Jos sinä pistät kaksi kertaa,
Niin minä pistän kolme kertaa, j.n.e.
Jos sinä pistä[t] yhdeksän kertaa
Niin minä pistän kymmenen kertaa.
Jos sinä sadalla savihitet
Minä tuikin tuhannella
Ähä! minäpä enemmän!

Loihditaan kolme kertaa, sylästään kupin yli,
annetaan sairaan hiukan ryypätä maidosta, ja
voidellaan sillä sitte kipeä paikka.

Saarij. Grönblad Mahlu. Juho Hänninen. Oppinut iso-
äidiltään, synt. 1777, kuoli noin 90 v. vanhana.

Painainen

Paenajaisen sanat

Tuulen tohusta koottu
veen voahesta valettu
mää isäntäs iltaselle
emäntäs eineelle,
mitä sinä syytöntä syseät,
vihoat viatonta.
Tuonne ma sun manoaan
koskeen syvään
Tuonne ma sun manoaan
virta vieköön
karjan käymättömille maille
jonne ei kuulu kukon laulut
eikä hevosen hirnuminen.

Karstula. Kreetta Suldan.

On leppoisa olo. Häneltä leikattiin puolet mahalaukusta. Näin on vähemmän matkatavaraa mukana, hän ajatteli. Minä olen kuningas, valtakuntansa menettänyt, mutta vielä on jokeri hihassa. Niin monet hautajaiset olen läpikäynyt, että sen tempun jo osaan. Miten saada jäiset tulppaanit ja callat laulamaan Ilolaulua Jesuxesta, Seuraavana aamuna, ennen kotiinlähtöä, hän oksentaa veriruskeat syntinsä ja tähdet kääntyvät nurinniskoin seuraamaan kamppailua. On vain yksi voittaja. Joku selittää tupakkahuoneessa untaan jo neljättä kertaa kaikille halukkaille.

Seppo Järvinen: Talvikirjeitä, Otava 1989

Metsästys ja kalastus

Metsän suostutus - Metsämiehen vala - Metsäkoiran lumous -
Pyssyn saanti tappavaksi - Pyydyksestä varastetun linnun
saaminen takaisin - Lintuvarkaan kostaminen -
Kalastuksen menestyminen - Onkiminen - Nuotan veto-
Uistimen veto - Kalaveden päästö pilauksesta

Kohtaussanat

Mikä sinun kohteli?
Suuttomakko, päättömäkkö,
Kielettömäkkö, mielettömäkkö,
Mestatukko, poltetukko,
Mene' sinne, joss' ei ilman linnut lennä
Eikä varpuset vajella,
Joss' ei ole' karjan kynnet käyny,
Eikä hevosten varsat vajella,
Tekiäs tienoille,
Panias parmoille,
Isääs, emääs ettimään.

Ylöj. Paldani

Heittelen virvelillä
tutulla jokisuulla
kelaan kelaan
mutta aina uistin
tarttuu pohjaan.

Hitaasti kaikki hidastuu
kunnes kokonaan pysähtyy.

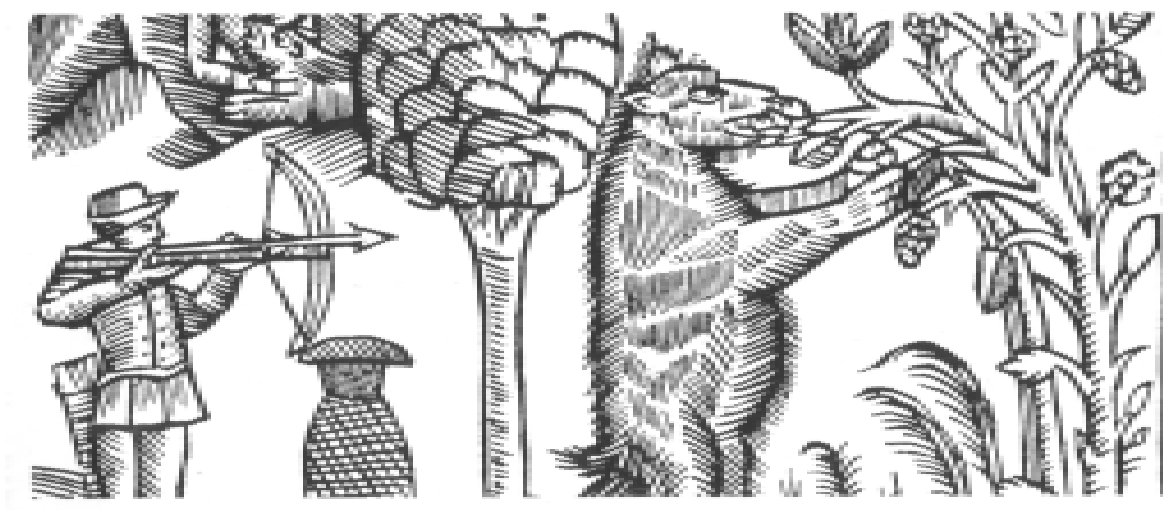
Eero Vanhatalo: Parkinson krematorio, Atena

(sähke)

Ystävät viholliset ja perilliset stop
Minä olen nyt tässä maassa ja kala syö hyvin kaikki päivät
eikä kalastuskorttia tarvita ja harrilautaa saa käyttää stop
Iltaisin olen opetellut uusia vuorosanoja minulla on
monta roolia yhdessä olen sankari mutta se toinen
ei ole selkiintynyt vielä stop
ja kaikissa näytelmissä taivaankoneet
ja helvetinkoneet soittavat lempeää musiikkia stop
Täällä on niin monta rohkeata poikaa mutta en ole vielä
ystävystynyt saapas nähdä kuinka käy stop
Täällä on tuhat wattia ja yksi sekunti stop
Olen tavannut punaisen koiran
lähetti terveisiä stop
Hyvää jatkoa ja
kirjoittakaa

toivoo Arvi Gabriel
stop

Tuukka Kangasluoma, Punainen koira, Wsoy 1966

Karhun metsästäminen

Runo oli tarkotettu prof. JOANNES SCHEFFERille, jolle Brunner sen jätti. S:n papereista löysi sen v. 1888 E. N. SETÄLÄ, joka sen julkaisi v. 1891 Helsingin yliopiston 250-vuotisjulkaisuun laatimassaan kirjoituksessa Pari suomalaista poimintoa Upsalan yliopiston kirjastosta otsikolla "Ennen tuntematon suomalainen karhuruno v:lta 1675. PETRUS BÅNG ja GABRIEL TUDERUS suomalaisen kansanrunouden harrastajina." Alkuper. käsikirj:n 2:sta ensi sivusta julaistaan tämän sarjan toisen osan alussa (MT 2) facsimile jäljennös, jonka toht. A. A. KOSKENJAAKKO tätä tarkotusta varten valokuvautti kesällä 1915. Muistiinpano julaistaan tässä alkuosaltaan tarkoin valokuvakopion mukaisesti, loppuosaltaan prof. SETÄLÄn julkaisemassa asussa. Hakasissa olevat täydennyskohdat kulu-neet alkuper:ssä näkymättömiksi. -² Otsikko kirjoitettu SCHEFFERin käsialalla. SETÄLÄn huom.

Sic curn DEa sua Tapiatar transigit qvi magicis artibus, apucl Finnones venatur ursum. Sunt runae ejus difficiles intellectul ac forsan vix capluntur ab aliis, qvam qvi dialecto Rautalarnbianae adsveverunt, ut qvoqvc nie earum se[n]sum docuclt ejus loci Magister, cle bonis literis apucl nos in Acad. Aboënsi bene meritus: vale. P. Bång.

-⁴ Sanat: BÅNGin käsialalla. SETÄLÄn huom.

Upsalan yliopiston kirjaston käsikirjotuskokoelmat: prof. Petrus Erici Bångin prof. Brunnerille lähettämässä kirjeessä, muistiinpanija tuntematon.

Björnwiss (Karhulaulu)

[Csantio Vrfina i. e. in venatione vrfinā vfurpari folita Finnonibus]

1675

Waimo caunis -
 Ehtola hywä emänd'
 Tule saalis käändämän
 Wastan miestä pytänytt'
 Urosta anelewat!
 Tapiatar tarcka waimo,
 Hongas ehtosa emänd',
 Juo medzän mesipicari
 Neidzen Nejen cainaloita;
 Älwös juowo miehen werta,
 Suo sieldä pytäjäs,
 Miellystä metzistöstä,
 Tarcasta Tapialasta,
 Aina aldiaisten hawoin,
 Culdaisesta Culdalasta.
 Tulwo tuolda pytäjäs,
 Cuin minä sinua hihdän:
 Sulin suuta andaman,
 Käsin kättä pistämän!
 S?tä mä sinun ottelen,
 Medzäisestä mättähästä,
 Siwaiselda Neitiseldä,
 Ainoaiseld' andajalda,
 Siehen mä sinun lopetan.
 Tulwo culdainen emändä,
 Tulwo cullat ottaman,
 Hopiat wahettaman;
 Mull' on cullat colminaillet,
 Hopiat monem muotoiset:
 Yhdet tuoto Saxan malda,
 Toiset tuotu Wenäjäldä,
 Colmannet etc.
 Näillä minä sinun Eucko lohduttelen.

haec aliquoties
 repetuntur pro-
 ut venatori
 fuerit visum.

alloqvitur ursurn,
 eurn confossurus.

Maanviljelys ja karjanhoito

Jouluhuuto - Laskiaishuuto - Tuhkakeskiviikon huuto -
Kylväjän sanat - Sanat leikkuun lopettamisen jälkeen - Sanat
perunoita maasta otettaessa - Jauhattajan sanat - Sanat karjaa
laitumelle laskettaessa -- Karjan menestyminen - Kellokkaan
seuraaminen - Karjan saaminen laitumelta kotia - Karjan löytä-
minen metsänpeitosta - Lehmän pysyminen uuden omistajansa
luona -- Syntyvän karjan sukupuolen määrittäminen - Vasikan
menestyminen - Poikineen lehmän menestyminen - Sonnin
kuohiminen - Maito-onnen hankkiminen - Paran synnyttäminen

Karianhoito - Metän peitto

Huutaa kun mänöö mehtään, ottaa 3 yksikantasta
leppää ja nostaa irti 1 juuriltaan ja siihen panoo
suunsa ja huutaa läpi siitä jotta:
„Jo näkyy!” 3:sti ite kustai.

Pihtip. Krohn Muurasjärvi. Vilhelm Arenberg, 64 v.

A.Sivard: Pellon kyntö neiti, 1842

Saadaan myös eläin metsän peitosta ilmi niinki, että
otetaan semmoinen kirves, jonka tekiätä ei tiedetä ja
lyödään puheena olevan eläimen tehtaan (pilltuun)
kohdalle seinään kolmanteen hirsikertaan
permannosta lukien ylös päin. Sen tehtyä otetaan
kateessa olevan eläimen lavin, kytkyin ja terävät
keritsemet ja viedään kusiaispesään, jonka päälle
haetaan sitte kolmesta tervas kannosta kolme lastua
kustaki ja ne sytytetään tuleen sekä lausutaan:

Metsän kultainen kuningas,
laske luut luistamaan lihat liikkumaan:
ettei hukkuisi tallista hevonen
navetasta nahkaraavas ‘

Jos ei sitte eläin tule näkyviin kolmen päivän
kuluessa, niin on se kuollut.

Hankas. Manninen

Myöhemmin tein heinää kahden pojan kanssa punaisen mökin
niityllä. Työ oli heille outoa, sillä hekin olivat eläimiä, lempeitä, ja
kaiken lisäksi ulkomaalaisia. Heidän oli määrä matkustaa illan-
suussa, mutta he vain viivytelivät ja viivytelivät, sillä he eivät
olleet koskaan nähneet traktoria.

Sirkka Selja: Kissansilmät, 1971

Vellikellot

Vimmatusti vellikellot
 talon tapulissa soi,
 meuruu metsät, parkuu pellot,
 harjun rinteet huminoi.

Emännät ne halkee vihaan!
 Vaikka viikon soittaisit,
 ei vaan rengit väänny pihaan,
 kopukoilleen värkkärit.

Kiroo voi sun jumalauta
 isännät ne sängyssään,
 kun ei huoneentaulu auta
 eikä laki ensinkään.

Sukupolvet kellon ääni ,
 on jo työhön käsenyt.
 Vavissut on torppalääni,
 kun on kello ärjäissyt.

Raatamisen raskaan tahdin
 orjille se soinut on,
 julistanut käskenmahdin
 ympärillä kartanon.

Vaan nyt taukos työn jo tahti,
 tenän joukot tehneet on.
 Murttuu manttaalin nyt mahti,
 työ jo astuu arvohon!

Turhaan tuimat vellikellot
 talon tapulissa soi,
 raatajaansa vartoo pellot -
 nyt maaorjat kaipinoi!

1917 keväällä

Lauri Letonmäki (1886-1935)
 Ohjelmarunoja II, 1918

Huijarit ja maanviljelijä

Mitä varten lapselle ei sanota,
 että hän on syntynyt lihan palavasta halusta,
 vaikka hänen sydämensä syke sen joka päivä paljastaa?
 Mitä varten lapselle ei sanota, että hän on tullut taivaasta,
 vaikka hänen ajatuksissaan on ikävän tumma aukko,
 joka kirkuu riemusta?

Kuka lihan ja pään niin valjastaa ja minkä tähden,
 että se ei omaa hämmennystään voi sietää eikä selittää?
 Missä on se tutkija ja mitä varten, joka todistaa,
 että lapsen mieli on tyhjä astia,
 joka voidaan mielin määrin täyttää valheilla?

(Maanviljelijä katselee perunavuoria ja miettii miten ne
 voisi markkinoille kuljettaa tai kuoria, ja äkkiä
 ilmaantuu paikalle vaihtokauppiamies, vie perunat,
 ja viljelijällä on kädessään turha veitsi ja
 edessään tuhat tyhjää säkkiä.)

Risto Ahti: Vain tahallaan voi rakastaa, WSOY 2001

Hidas Hippon

Hän panee tupakaks ja on niin kauvan vait,
kuin ei ois kiirettä, jo istui tiiman kait,
ja imee piippuaan ja katsoo salaa,
kun väki pöydänpäässä illastaa.

- "No, mitäs Hippoon kuuluu?"
- "Siinä keikkuu!"
- "Kai teidän maill' on kohta ohranleikkuu?"
- "Hä ... mitäs meillä!"
- "Kylvöt kai jo itää?"
- "He, itää ne! Ei tartte hätää pitää ...
mut meidän mökki paras' aikaa palaa!"

Larin-Kyösti: Unta ja totta, 1901

Juuse Jokinen

Postireitti halkaisi kylän.
Eletty elämä ja elämätön meno
liukuivat molemmin puolin,
kun Volga rullasi ahteesta alas.
Takalasisissa maailma pieneni,
edessä suureni. Ajoimme yhdessä
kaiken ylitse ja jaoimme
Welaatan postin.

Peräpenkillä otti vatsanpohjasta,
kun pehva upposi jousien väliin.
Minun ei tarvinnut pysähtyä.
Vain vihreät mittarit heiluttivat
keltaisten piikkien välistä: 120.
Se oli menoa, Mooseksen ikä.

Kuskilakin lippa suojasi auringolta.
Juuse ei tehnyt työtä, vaan ajoi autoa.
Peltojen heinäseipäät vilisivät
ajajan silmissä ja selän takana
narahti viinapullo auki.
Musta huntu suojasi takapenkillä
punehtavaa, itkevää naista.
Käsi mönki vyötäröllä.
Hän näki elämän peilistä,
minä Welaatan ihmisistä.

Ohjastaja polki kytкимиä sinne
missä hevosen kavio oli ennen
iskenyt kiveen: kirkolle, kihloihin,
kaupalle, kaupunkiin, käräjille,
kauas Kaanaan maahan.
Peräpeilistä näki Welaatan
hyppivän ylös ja alas,
kun osasi oikein painaa.

Timo Malmi: Welaatta, Atena 1998

Muistan, että aina paistoi aurinko. Olisi pitänyt olla
porkkanamaalla tai perunamaalla tai repimässä ruohoa
kaneille. Ei ehtinyt

kun naapurin pojilla oli piikkarit, minulla ei.
Ei tullut tasoitusta silloinkaan.

Oli mentävä.

Tänne saakka.

Öisin juoksen polvet verillä aina uudelleen ylös kiviset
rinteet. Ja takaisin alas. Ja takaisin ylös. Muistan horsmat,
pujot ja puutalojen homeisen tuoksun, juostensyödyt
näkkileivät ja Pesosen luiset nyrkit.

Kivun.

Äiti lämmittää jäähtynyttä kalasoppaa ja sanoo, että ellei
ihminen muuta opi, niin aikaa myöten ainakin hiljaa
kävelemään.

Kullervo Järvinen: Sonnikorven Blues, Like 2002

Paraa pohtaessa hoettiin:
 Synny para! synny para!
 Ei oo korvaa kuulemassa!
 Ei oo silmää näkemässä
 Synny para!

Kertojan mukaan tapahtui paran synnytys seuraavasti: Juhannus yönä täytyi alasti tukka hajallaan käydä lehmä lypsämässä tuppeen naapurien lehmimiä. Tuppi asetettiin pohtimeen paran kuvan ja kolmesta pesästä otetuu tuh'an kanssa. Kun para syntyi juoksi se kieli kuin leip'lapio pitkällä pitkin pihoja ja ripotteliparan paskaa niihin paikkoin joitten lehmät oli tuppeen lypsetty, mutta pohtajalleen toi se voita.

Korpil. Kotikoski. Majjaliisa Riihelä, 63 v.
 Oppinut isäpuoleltaan, joka oli tietäjä.

Paran sanat

Synny para, synny para
 Ei o korvaa kuulemassa,
 Ei o silmää näkemässä,
 Synny para.

Paraa pohettiin Kaijin yönä ottamalla pohtimeen tuhkaa kolmesta tulisijasta (pirtin, riihen ja saunan) paran kuva tehtiin tainasta" johon sydämeksi sidottiin kirkkomyssystä (kokkalakista?) otetulla lankalla messussa otettu rippileipä, hameeksi painettiin vihta (kylpyvasta) pellavalankakerä pääksi sitte kuva asetettiin pohtimeen tuhan kanssa ja pohettiin (saunassa) niin ettei kukaan nähnyt ja luettiin yllä olevia sanoja. Kun para syntyi, täytyi sille ilmoittaa mitä halusi, esim. voita, silloin para oksensi kirnuun voita.

Korpil. Kotikoski. Majjaliisa Riihelä, 63 v.

(Polyhymnia)

Seitsemän kertaa piti fanfaarin
 kajahtaa sinä päivänä
 kun sankari palasi taistelusta.
 Mutta linnut olivat jo rakentaneet
 pesänsä sinkkiin ja pommeriin,
 patarumpuihin joissa haudottiin
 käenmunia kuin kohtaloita.
 Viimein hevonen saapui kotiin
 ja se oli niin yksin että
 pimeinkin viiri kalpeni;
 siitä lähtien on tarinassa
 ollut ratsastajantävä aukko.

Panu Tuomi: Melisma, WSOY 2001

Hugo Simberg: Joutsenlaulu, 1899

Perhe-elämä ja lapset

Vallan joutuminen vaimolle - Miehen pysyttäminen kotona --
Miehen pidättäminen juopottelusta -- Vaimon saaminen
hedelmälliseksi - Lapsen pysyttäminen kotona - Ruokahalun
hankkiminen lapselle - Unen hankkiminen - Uuden hampaan
pyytö - Leipäin paistaminen - Oluen valmistus - Kankaan
kutominen - Nahan valmistus - Teräkalun valmistus - Viikatteen
hiominen - Jalaksen painaminen - Luteitten karkotus talosta -
Torakoitten karkotus talosta - Uuden vihdan (vastan) käyttämi-
nen - Kaivon etsintä - Mahlajan pyytö - Tervan pyytö heinä
sirkalta - Pyytö aitan katolle kiivetessä - Jätten potkituttamine
västäräkillä - Paimenen tulen sytyttäminen - Lukusioilla
(kinkereillä) hämmästyttömäksi tekeminen - Hyvän muistin
toivotus - Marja onnen toivotus - Käen kukuttaminen - Korpin kie-
len muuttaminen - Pillintekijän toivotus - Pois pilvi päivän päältä

Miehen ja vaimon suhde

Vallan joutuminen vaimolle

Vaimo saa vallan.
Kun vihiille mennään, kun laskeevat tualin
päälle, niin morsian vetää sulhasen takinliäpeen
polvees alle ja sanoo:

“ole minulle niin alamainen,
kun toikin tualla makaa.”

Loppi. Andersson K. F. Salo. Eva Vilander, 63 v.

Hugo Simberg: Piru ja kaksoset

Miehen pysyttäminen kotona

Aviopuolisoa, joka ei tahtonut pysyä kotona,
lyötiin takapuoleen pussilla, johon oli pantu 9 eri
ainetta (lehmän karvoja, suolaa, tuhkaa, pirun-
paskaa, rohtimii y.m.) ja samalla hänelle sanot-
tiin:

Pysy märeä kotonas
karvalaikko kalussas.

Jaala. HO. Robert Rosberg, n. 75 v.

Talon tyranni

Hän makaa vain ja talonsa hän heittää muiden hoivaan,
hän äksy on ja ärtyisä ja huutaa minkä voi vaan,
hän onkin talon tyranni, hän sokeasti määrää,
ja äitiparka voivottaa ja piikaparvi häärää.
Hän vaappuu herrain helyissä, ei väisty syrjään tiestä
ja häntä valvein vaalitaan ja illoin kylvötellään;
On hällä rimpsut Raumalta ja Helsingistä vaunu
ja sillä sitte ajetaan ja näytellähän miestä,
ja äiti se vain lellittää ja katsoo aina hellään.
No, voi sun Kiinan keisari ja voi sen miehen mittaa,
en maksais siitä markkaakaan, en maksais piipunsittaa,
jos mies ois – vuotta vanhempi, tuo äidin pikku Maunu!

Larin-Kyösti: Tän pojan kevättrallatuksia, 1897

Niin pyörii lapsia jaloissa, käpysiä joita kätkyt ei vienyt, silkkiuikkuja, koivunnorkkoja. Taivaan riekaleita. Mekot paljastavat polvikuut, käsivarret venyvät öisin, lumotut pajunvitsat. Vain sydämet jäävät nyrkin kokoisiksi. Toraisat sanat taittelemine kaappeihin, hautaamme pienen kaninpojan suurin menoin. Siinä seistessä suljen neljä kiveä jokaisen käteen, sanon: neljä vuodenaikaa, neljä ilman-suuntaa. Neljä kyyneltä on sopiva puro milloin vain. Tyynyjen alle piilotamme parhaat aarteet, ikenien luukorut, kyyhkynsulat, lämpimien vesien kengät, joissa asuu hyräilevä näkki. Neljä kirjainta lasteni huulilla, niillä sidon jalkani maahan. Äiti. Missä minä leijuisin ilman keveitä ankkureitani.

Tuija Välipakka: Lasimorsian, Gummerus 2003

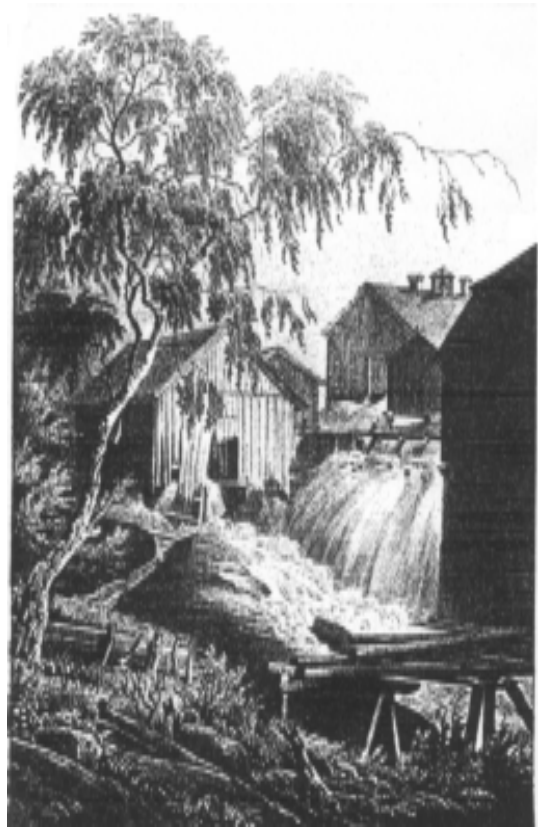
Miehen pidättäminen juopottelusta

Kuin vaimo pani rahan kuolleen suuhun ja antoi sen siellä olla 3 vuorokautta ja pani sitten sen rahan viinaan ja antoi sitä viinaa miehensä juoda ja antaissaan aatteli vaimo: sinun suusi pitää olla viinasta yhtä kuiva kuin raha oli kuolleen suussa.

Amalia Vikman, 65 v. Muistiinp. Pohjois-Hämeessä.

Minun uniani ei ymmärrä kukaan. Seisoin ikkunan vieressä ja näin laivan liukuvan puutarhaan. Sanoin sukulaisille jotka seisivat keittiössä: Laiva liukui puutarhaan. Koska asia oli mahdoton, kukaan ei viitsinyt edes vilkaista. Hetkeä myöhemmin menimme pihalle kävelemään ja sukulaiset sanoivat: Kas, laiva on tullut puutarhaan.

Sirkka Selja: Kissansilmät, 1971

Vaimot saivat miehensä juomasta herkeämään

Ennen käen kukkumista otti käärmeen ja pani halstuopin viinaa vatiin ja antoi käärmeen siinä uida ja sitte mennä tiehensä ja pani viinan pulloon ja antoi viinan miehensä juoda, ja lausui: sinun pitää vihaan viinaa niin, kuin käärme vihaa ihmistä.

Amalia Vikman, 65 v. Muistiinp. Pohjois-Hämeessä.
Lähde: Etelä- ja Keski-Hämeen loitsut, 248

Lapset

Peikon kosioretki

Kerran pikku peikko peikkuluinen
lönkkäkinttu, vääräsääri
sykkyrälle hännän kääri,
puhdisteli tarkkaan rinnuspielen,
asetteli tarkkaan kielen
aivan keskelle suuta.

Sitten pikku peikko peikkuluinen
peikkoneitosta näin kosi:
»Aikomus on mulla tosi
vaimokseni ottaa pikapuolin
peikkoneito, jonka huolin.
Mitä sanoisit siihen?»

Sanoisitko pikisilmäinen
kiirekieli, pirppanokka,
että paremmalle rokka
maistuu kun on kaksi maistamassa.
Sitä paitsi aarrekassa
vartoo piilossa mulla.»

Vastas siihen neiti pirppanokka
kiirekieli peikkuluinen:
»Kovin olet simasuinen,
oletpas nyt aivan kallellasi.
Tiedän kaiken aarteestasi:
Kuu on mokoma aarre!»

Silloin pikku peikko peikkuluinen
vääräsääri, kyhmyvarvas
suruksensa tuosta arvas,
ettei tule mitään peikkohäistä.
Kovin oli yksinäistä
peikon kotiinsa käydä

Kirsi Kunnas: Tiitiäisen satupuu, WSOY 1990

Mörön muunnelmia

1

Kissa hepona, rope rekena,
risu aisana, naru valjaina,
karhunsammal sarkasena,
niittyvilla nuttusena,
ajettiin Pohjan perälle,
peilimaailman sisälle:
Katit rappuja lakaisi,
piiat pankolla makasi,
rengit soitti ranstakalla,
heinämoukat haravalla,

piipusta tuli tuhkainen akka,
päässä virsu, alla vakka,
tuli ja noitui änkyrät urhot
kissan hallavan rekehen,
Pohjan poroja hakemaan,
lapin loruja hokemaan,
kirot kaikki kokemaan,
pirun virttä vinguttamaan,
hiien kiljusta kukkumaan,
hiien saaviin hukkumaan.

2

Killin kollin kissa tanssi
Jänisjärven jäällä.
Kissapöllö pörhisteli,
killisteli kissankongaa
honganlongan päällä.
Sorsa soitti kanteletta,
vesilintu vempelletä,
rastas rupesi runolle,
räkätti säkeenteolle.
Riekko raapi pimpparautaa,
pesukarhu pesulautaa,
metsä raikui metakasta,
korpi kaikui kolinasta,
västäräkki vapisi,
riukuhäntä vain ropisi.

Manner: Kamala kissa, Tammi 1976

Lempi

Morsiameksi tulon tiedustelu - Sulhasen (morsiamen tapojen tiedustelu - Sulhasen tiedustelu - Avioparin tiedustelu arpomalla - Tytön suostuttaminen - Pojan suostuttaminen - Tytön taioista vapautuminen - Rakastuneitten kylmentäminen - Koiran lumous - Miehen ja vaimon suhde

Metsänneitojen näkeminen

Metsän neitoja voidaan nähdä seuraavalla tavalla. Tehdään nuotio kahdesta pölkystä iltasella siten, että päällimmäisen molempiin päihin tehdään haarukka ja alimaiseen niiden kohdalle reikä, johon sitten lyödään tuon haarukan välitse kulkeva puita yhdessä pitävä nuotionaula. Jos maata pannelsaan lyöpi kirvespohjalla 9 kertaa toista näistä nauloista ja lausuu:

Metsän kultanen kuningas
Näytä mulle tyttäriäs!

ja sitten rupee pitkäkseen nuotion viereen silmiin kiinni panematta niin metsän neidot, jotka ovat pieniä tyttösiä ja hyvin kauniita, tulevat puoli yön aikaan nuotion toiselle puolelle leikkimään. Toisella puolella olijan on niitä salaviihkaa liikkumatta katsottava.

Viitas. Moisio. Mikko Koljonen.

(Urania)

Katon kuinka tähyt lemmonmarjan avaruuteen, sinä jonka hallussa ovat taivaanpallo ja kompassi. Huulesi ovat maailman reuna. Sinulle kuuluvat planeettojen kaanon ja nuottien elliptiset kiertoradat. Eikä kumpikaan meistä saa rauhaa, ei neulasi eivätkä nämä sanat jotka sen ympärillä kiehnäyvät magneettiyökkösten lailla.

Panu Tuomi: Melisma, WSOY 2001

Lumipyryn periferiasta kantautuu jäätelöauton kutsu.
Kuski vetää karvalakkia syvempään,
sillä on kymmenentuhatta kilometriä kesään.
Meillä viiniä ja leipää, vaikka lampaiden syödä.
Sinun kallosi pyöreä luulipas haahkanuntuvatyyneillä,
tuulimyllyn siivet otsalohkoni takana.
Puheen punainen lanka suussani sykkyrällä.
Kaksi tietä, jotka eivät leikkaa toisiaan.
Sängyn alla kuuden kerroksen kristallikruunut,
vessat, joita vedetään läpi yön.

Kierrät jo kaukana, kun yön karuselli kiihdyttää,
minä mietin kasvojasi ja käsiäsi
jos työntäisin veitsen
kylkiuittesi alle.
Näkyisi vain metallikahva, heleä veripolku ihollasi.

Juha Siro: Vapaa pudotus, Like 1998

Lempi

Gallen-Kallela, sketsi Ainoksi

Helvetti

Minä heräsin silkkityynyjen päältä,
Salit hohteli kullasta, loisteli jäältä,
Ja naisia, paljaita sieltä täältä,
Minun vuoteeni tanssien ympäröi,
Ja nurkassa piru pianoa löi.

Luo pirun minä hiivin ja kysyin tältä:
"Mikä paikka tää, ei tunnu tää elämältä,
ei myöskään ikävältä,
onko naisia nää?"
"On, naisia on", piru räihinöi
ja mielettömästi pianoa löi,

Minun mainen haluni heräsi silloin,
Sitä tuntenut olin jo monin illoin,
Ja piru-herralta kysyin:
"Näitä lempiä saako?"
"Saa, lempiä saa", piru räihinöi
ja aivan hurjasti pianoa löi.

Sain naisista kauneimman vuoteellein,
Kädet kauniit kiertyivät kaulallein
Ja nurkassa piru pianoa löi.

Minä kääntelin ja vääntelin naista sitä,
mut arvatkaas, veljet mitä!
Sillä ei ollutkaan sitä!

Minun ruumiini himosta kihelmöi,
Luo pirun mä hiivin ja kysyin tältä:
"Kuinka olla näin voikaan?"
"Ei helvetti tää muuten oiskaan!"
piru räihinöi
ja kuin mieletön hyppi ja pianoa löi.

Uuno Kailas

Mies puhuu kalulleen

Vanha laulu

Mikä sinua riivaa, oikukas ystävä?
Välistä olet juopunut partiopoika,
terhakasti kurkotat kohti taivasta,
nyt kuritat minua,
Kaikkivaltias Kynnetön,
vetädyt temppeleisi.

Livahdat Pois kesken huvin,
Efialtes omassa esinahassa!
Houkuttelit koko legioonan ahtaaseen solaan,
ja häpeä surmaa minut
viimeiseen mieheen!

Sinäkin Brutus, näyttädyit
komeimmassa asussa,
lupasit juhliä kanssani:
nyt nostat pöydälle lautasen valkoista verta!
Vuodat ennen aikojasi,
malttamaton nulikka,
nielaiset kalliin konjakin yhdellä kulauksella
surutta tuikkaat tuleen kaupungin!

Ylistän ja parhaan sinua,
oi nöyrä ratsu:
uupumattomassa selässäsi kannat kahta selkää!
Oi hullu Amok:
sokein aivoin hyppäät vuorelta pimeyteen!

Oi merkillinen hedelmäpuu:
joka yö annat uuden sadon,
koskaan päivällä kukkimatta!

Olet perimmäisen tiedon lähde:
naiset unohtavat nimensä.
Aamulla näyttädyt vähäisenä lerppana,
öisestä komeudesta ei tietoaakaan,
lihan maljat tahranneet vuoteen,
ja viinipullot, jotka lauloivat lupaavasti,
makaavat lattialla kurkku auki!

Turha käskeä sinua, räyhäävä sotilas:
ammut veljeä selkään.
Ei sinusta kalastajan kaveriksi:
tempoilet airoissa,
verkonlaskija putoaa yli laidan!
Sinulta odotetaan komeaa maljapuhetta
rakkauden illallisella:
sammut pöydän alle!

Markku Toivonen: Tähtämehuballadi, Wsoy 1984

Rakkaus

Hyväily sydämeni sairaaks saa
ja suudelma on juoma myrkyllinen.
Mua tauti vaivaa, kipu piinallinen:
potilaaks naisen mua kutsukaa.

Hän mulle sairasvuoteen valmistaa.
Oi hellyys hoivaajani silmäin sinen,
hän lääkkeen ojentaa, hän ihmeellinen,
pikarin täynnä huulten purppuraa.

Juon hänen lääkeään, juon kiihkeänä,
hän ylenmäärin minun juoda suo.
Mut siitä tulen yhä sairaammaksi.

Soi ääni rakastetun viihtävänä,
mut kuumeissaan hän huuliani juo.
Ah, joudun hoivaajani hoivaajaksi.

Oiva Paloheimo: Vaeltava laulaja, WSOY 1935

A.Sivard: Saaren neiti, 1842

A.Sivard: Linda ja Salme, 1842

Jommankumman, tumman taikka

Jommankumman, tumman taikka
vaalean, se hylkää,
jolla on vain yksi paikka
talletella ylkää.

Kulje, kulta, ympärillä
tässä elämässä;
tähän vain et sovi, sillä
itkettäähän tässä.

Toinen on kaunis katsella

Toinen on kaunis katsella
ja toinen kaunis kuulla.
Yölläpä toista lemminkin
ja toista sormi suulla.

Mitenkäs tästä naimisiin,
kun kahta rakastaisin.
Tökkohan minä kumminkaan
sen useampaa saisin.

Lauri Viita: Suutarikin, suuri viisas, WSOY 1961

Lempi

Rembrandt van Rijn: Aatami ja Eeva, 1638

Kukkaiskieltä

Aurankukka

(Klätt. *Agrostemma githago*).

Sä naurat, neito! mut mielitkös
Paratiisin nimen tietää?
Raamatust' älä sit' etsiös,
Sill' Eden, helmas olla sietää.

Hamppu

(Hampa. *Cannabis sativa*).

Sä pidät monen suosiolla
Hempi vaattehissa;
Oi, jos mä saisin suojas olla
Elon murehissa!

Hukanputki

(Vildpersilja. *Aethusa cynapium*).

Kylm' olet, sydäntäin palelee
Nojatessas mua vasten.
Älä lähene! henkäele
Suus kylmä kuin kuolon lasten.

Humala

(Humle. *Humulus lupulus*).

Liitto, min kanssan' muinoin sidoit
On rauennut; sä lupuus rikoit.

(Hies-) Koivu

(Klibb-björk. *Betula pubescens*).

Ehtool' auringon laskiessa,
Kun linnut soi lehti-huutehessa,
Sun lehdossa ma nähdä tahdon:
Oi, tullos! teemme lemmen vaihdon.

Kuusi

(Gran. *Pinus abies*).

Kyll' olen synkkä, juromainen,
Mutt' aina suora, avonainen;
Mua juonet ei saa johdattaa,
Ei mielipiteet vaihdattaa.

Räätikkä

(Kålrot. *Brassica napus*).

Immen kanssa miettinyt
Olen ympär pääni;
Nyt mä olen päättänyt,
Ett' on kohta hääni.
Nämä ovat meikälässä
Ens sunnuntaina kello kuus:
Tuopas sinäi sinne suus.

Villikaali

(Bolmört. *Hyoseyamus niger*).

Tuli silmäs on,
Tuli sielus;
Mut tuskin saastaton
Mä tunnen sisus.

Antti Tervo (1842-1892):

Kuusen kukkia ja kukkaiskieltä eli
kolmekymmentä laulelmaa ja 261 eri
kasveille sovitettua värssyä, Tampere 1876

(Otettu esille Kari Aronpuron laatimassa teoksessa
Augustan tanssikenkä, Pirkkalaiskirjailijat 2003)

Erilaisia loitsuja

Aarten löytäminen - Rahojen hankkiminen - Näkkiä vastaan varautuminen - Kerjäläisen loitsu - Saidan kiroaminen - Varkaita vastaan varautuminen - Varastetun tavaran takaisin saaminen - Etanalta poudan tiedustelu - Heinäsirkalta (hepolta) tien kysely - Käeltä tiedustelu: kuinka kauan elän? - Käeltä tiedustelu: milloin naidaan? - Käeltä poudan tiedustelu

Taitamattoman aartenottajan pääseminen aarten tuottamasta vaivasta

Jos aarre rupeaa vaivaamaan jotakuta taitamatonta ottajaansa, päästetään hänet seuraavalla tavalla. Tuon päästettävän eli ruukittavan tulee asettua seisomaan kirveen terän päälle. Siinä pujotellaan hänet *kolminkerroin kääriin* ja 9:llä solmulla varustetun punasesta langasta tehdyn renkaan lävitse, jonka päitä ei solmita vaan muuten kääritään toinen toisensa ympärille siksi että rengas ei juuri hajoa kierrätellessä, - kahdesti päästä jalkoihin ja kerran jaloista päähän päin. Tämän tehtyä pannaan tuo punanen lanka sekä ihmisen kuva, joka tehdään siten, että kaksihaaraiseen leppään - haarat kuvaavat jalkoja - sidotaan punasella langalla poikittain toinen, joka kuvaa käsiä ja leppien muodostaman ristin kohdalle sidotaan punasella langalla penni tai muu vaskiraha ja silmät tehdään tinasta -puhtaaseen kaksi- (ei neli-) niitiseen riepupun, jossa ei missään tapauksessa saa olla ihmisten likaa eikä ommelta.

Rätin reunat kääritään yhteen punasella langalla. Toiseen samallaiseen rättiin pannaan voitaleipää ja rätin reunat niin ikään kääritään yhteen punasella langalla. Nämä molemat pussit pannaan nyt virsikirjan sisään, jolla ruukittava, joka yhä seisoo kirveen terän päällä, kierrätellään ensin päästään sitten keskiruumiistaan ja vihdoin jaloistaan kustakin paikasta kahdesti myötä- ja kerran vastapäivään.

Sitten menee ruukittava aarten ottopaikalle apurineen, joka hänet siellä vielä kerran mainitulla tavalla virsikirjalla kierrättelee.

Sen tehtyä viskataan molemmat pussit aarten sijalle ja ruukittavan tulee mitellä sitä levittämällä siihen kolmesti sylensä ristiin (maan terveyttäminen).

Pois lähtiessä lausuu apumies:

Et säs sieltä Perkeleh ennen peäse,
Kun ma tulen hakemaan
Yheksällä oriilla
Yhen tamman tekemällä
Yhen ämmän tietämättä.

Sitten pois mennessä tehdään 9 ristiä kirveen terällä, joiden ristien yli astutaan. Mennessä ei katsota taaksensa.

Viitas. Moisio. Mikko Koljonen.

Loitsuja

Metsäkanan taioista pääseminen

Metsäkanataika

Jos metsikana kiertää ihmistä eikä päästä kulkemaan, on silloin sanottava:

“Missä perkeleessä sinä silloin olit kun jouluna kirkossa saarnattiin?”

Keuru. Salokannel. Haapamäki.

Tuhannen tuhatta kukkaa, lemmikki kohottaa vartensa sepelin loukoista, raparperin vankka kukinto, sammakon TV-linkki taitettu hallintoneuvoston saunavaasiin, tuhannen tuhatta kukkaa, tumpi filtterikorkki pelargoonian lantaa, ruusu ruusulta karisee, orvokki lepattaa, tuhannen tuhatta, kyni sika-ulpukka, kihokin huulessa siipi, kärpäsen suonikas ruoto, bussi-pysäkin tuomet, tölkki neilikkaa, kioskin katolla kataja, kiitoradalla kanervaa, sata kanervaa, tuhat kukkaa kukkivaa

Kari Aronpuro: Lokomonyliopisto, Kirjayhtymä 1970

Joko on kärpänen tapettu

Joko on kärpänen tapettu?

Ei vielä, hyvä emäntä. Ensin pöytä pyyhittävä, ensin pöytä, sitten pirtti.

Joko on kärpänen tapettu?

Ei vielä, hyvä emäntä. Ensin karja kolkattava, hävitettävä navetta.

Joko on kärpänen tapettu?

Ei vielä, hyvä emäntä. Ensin kaivo kuivattava, ensin kaivo, sitten järvi.

Joko on kärpänen tapettu?

Ei vielä, hyvä emäntä. Ensin mentävä manalle. Siellä saat hyvän sanoman: nyt on kärpänen tapettu.

Lauri Viita: Suutarikin, suuri viisas, WSOY 1961

Loitsu

Miten mahtoikaan
Pan soittaa huilullaan
niin että linnut lauluihin
ja lentoon pysähtyivät,
puun alle hirvi
ilves hyppyyn säikkyneenä
ja enkelit siipiensä huppuun
pänsä peittivät:
aurinko kuun, kuu auringon
kohtas tässä.

Metsän vihreässä hämärässä.

Kirsi Kunnas: Tuuli nousee, WSOY 1953

syömäkuviot

Minä juon sinä juot kaunis mykkä juo Olutta -
 pöydillä pullojen keuhkonegatiivivarjot, tuhkaa.
 Joku rukoilee radiossa 19.43 tuuli kuljettaa
 sinappista voipaperia. Afrikkalainen tunnelma
 poreilee raittiustalon paloluukusta. Me juomme te
 juotte kaunis mykkä juo Olutta. Lavaterin jäättiläi-
 nen horjuu käymälään ottamaan Eau de
 Cologne-suihkun. Swedenborg on lähtenyt ja istuu
 nyt rautatieaseman katolla miettien miksi kaupun-
 gin busseilla ei ole siipiä. Minä juon sinä juot
 kaunis mykkä juo Olutta: syksy, pimeää -
 pointillistisilla nurmikoilla mätänevät lehdet ja
 puoliksi sulanut ensilumi.

Kari Aronpuro: Peltiset enkelit, Kirjayhtymä 1964

Juopoksi noituminen

Juopuksi joku noidutaan...

Tarjotaan viinaryyppy ja annetaan niin paljon,
 että se jättää lopun, jos ei ensimmäisestä ryyppystä,
 niin toisista. Se loppu heitetään palavaan uuniin
 ja sanotaan:

„Sulla pitää olla niin kova himo viinan perään
 kun tuolla oli siihen.”

Virrat. Siren 04. Kurjenkylä. Juho Ruohonen, n. 40v.

Viinan lumous

Viinanpoltossa on meneteltävä seuraavasti:

Ennen kun kotona viinaa poltettiin niin
 meneteltiin seuraavalla tavalla:
 kun *sivust* (= sikunasta) viinaa tislattiin eli
 laarattiin, niin ei saanut koskaan puhaltaa
 laarinki pannun alle,
 jos sen teki niin, kun miehet sitä joivat, niin niistä
 tuli pahapäisiä juopuneita.
 Kun laarinkipannu alkoi juoksemaan, niin tuli
 lukea seuraava huokutus [!] eli vietellys:

Ala kulta kulkemaan
 Hohtava holattamaan (juoksemaan).
 Kuparist kujaa myöten
 Vaskitorvee valumaan.
 Kuka kateest kattonee
 Vinosilmin vilkunee
 Sen silmät voina vuotakoon
 Rasvana rapattakoon
 Tuone helvetin tuleen.

Kun laarinkipannuun panee kolme pientä hiiren
 poikaista (salaa ettei kukaan tiedä),
 niin semmoinen viina tekee juopuneet miehet
 hyväluontoisiksi, tulee hyviä juopuneita.

Eräj. Tyyskä.04. Aleksanteri Ahlgren, 71 v.

Hämäläinen jumala

Katsellen kättensä tekoja hän sanoo
 onnellisena: "Tämä on Hyvä."
 Niin kuin hämäläinen moukka, minä, tyytyväisenä:
 "Heh, minkäs sille mahtaa, tällaista ... täytyy sanoa..."

Ja nähdessään jotain uutta runoilija huokaa:
 "Kummallista, onko tällaistaikin minussa?"

Mikä silmä katselee tällä tavalla
 hämmentyneenä, rakastuneesti
 maailman kaikkea?

Risto Ahti: Vain tahallaan voi rakastaa, WSOY 2001

Hämäläinen on raskas, sana painaa selkää,
pyrkii ulos otsan muhkurasta, on luja;
takoo sanaa kauan, siitä tulee näköinen.
Ei villi, tunnistamaton, vaan numero kirjaston hyllyssä,
ostettu, lainattu, palautettu, siten kelvolliseksi havaittu.

Kirjastossa on järjestys ja kaikki kohdallaan, kymmenluokitus,
otetaan ykkönen ja siinä on filosofia, kakkonen ja uskonto,
ja niin edelleen, kunnes päästään kahdeksikkoon,
siinä Linnan Väpi kirjavan flanellihuovan reunalla, selkä köyryssä,
hetekan narahdus kynän alla, sanat kumisevat päässä, savu.
Kertulla kalopsi valmiina ja pyykit
liossa, kakarat mölyävät pihalla, on myöhä,
lamppu nakuttaa niin kuin kalasnikov, Jaakko astuu kammariin -

Kun taas, jos otetaan seitsemän, kuvataide,
Palanderin talon ylin kerros, palatsin loputtomat huoneet,
eunukkeja, kristallia, haaremin naisten sipinää.
Kimmo ikkunassa, tuijottaa
yli kattojen Väpin savuiseen huoneenloukkoon.
Ja alhaalla kadulla me tarkennamme katsettamme ikkunaan,
huolimatta loskasta, silmiin satavasta rännästä,
yrittäen tutkia, onko se ihminen vai Jumala
jota tällä tavoin ylistetään.

Mutta runous on hiljainen alaluokka, kahdeksankaksi piste kaksitoista,
Eeva-Liisa unohti laittaa kengät jalkaan vaikka satoi lunta,
pää on yhtä aikaa Espanjassa ja Tampereella.
Eeva-Liisa kuuntelee sanoja, ne varisevat kuin hiutaleet pilvistä,
hän ottaa niitä kämmenelle ja vie sisälle,
siellä ne villiintyvät ja poukkoilevat,
ne pitää kesyttää ja opettaa olemaan runossa, poseeraamaan
kuin kauniin rakennuksen valaistut ikkunat.

Siinä se, rakentaminen! Luokka kuusi, siitä se alkoi ja
mikä siitä tuli, professori peräti,
sillä kirjoittaa pitää niin kuin kansa haluaa,
niin kuin sahataan puita, tai ajetaan tukkeja lumisohjossa,
kirja on työmaa joka herää aamulla kello kuusi,
sanat uurastavat, saavat palkkansa
eivätkä ne sen enempää odota,
syöminen, juominen ja naiminen, ja siinä se.

Me hämäläiset lähestymme teitä kirjailijoita:
olkaa hyvä, opetelkaa kymmenluokitus!
On hyvä pitää järjestys, mahtua hyllyyn, saada numero
ja elää kirjailijanarvoinen elämä,
niin että me sohvilla, iltaisin, tuulen ravisuttaessa katulamppuja
ja harmaitten seinien huokaillessa,
voisimme sanoa: Elämä. Ymmärretty.

Ritva Hokka, 2005

Hengen ilmianto

Tommi Heikkinen

Edellisessä Kirjo-lehdessä, esseessä ”*Taide, viihde ja mimesis*”, hahmottelin taiteen ja viihteen eroa ja samalla taiteen koko olemusta mimesis-käsitteen avulla. Päädyin toteamaan, että taiteen ja viihteen perustavanlaatuisin ero on niiden käänteinen suhde ympäröivään todellisuuteen: taiteen tehtävä on pyrkiä lähentymään autenttista läsnäoloa, välitöntä kokemusta siitä, mitä on olla ihminen, mitä on olla ihminen maailmassa. Viihde on tämän ihan-teen antiteesi: se esittää keino- ja korviketodellisuuksia, vaihtoehtoisia (ulkoisia) malleja puhtaalle ja sensuroimattomalle elämykselle.

Koen tarpeelliseksi kehitellä eteenpäin ajatusta, josta edellisessä esseessä esitin oikeastaan vasta idun. Nimittäin: Jos todella taiteen ja todellisuuden raja on olematon, keinotekoinen, jos kerran runollinen yksilö pystyy elämään runouden (käytän runoutta kaiken, myös ei-kirjoitetun taiteen yläkäsitteenä) todellisuudessa, mihin tarvitaan taiteen esittämistä? Miksi kirjoittaa tai lukea runoja, jos niiden kirjoittaminen ja lukeminen on kokoaikaista toimintaa, jos jokainen aistimus ja siihen liittyvä kokemus itsessään on runollinen? Miksi maalata tauluja, jos visuaalinen maailma on yksi suuri, lukemattomilla yksityiskohdilla varustettu kuvataideteos? Miksi tehdä musiikkia, jos kuuloaisti on musiikki Itse?

Herää kysymys, voiko ns. seipitetty, tietyllä instrumentilla tuotettu taide koskaan tavoittaa sitä esteettistä pohjaelämystä, joka on yhtä ympäröivän aistillisen ja kokemuksellisen todellisuuden kanssa? Minun mielestäni voi.

Romantiikka ja surrealismi – kovan taiteen ideologiat

Taide on sitä puhtaampaa ja aidompaa, mitä vähemmän se on taidetta *ulkoisesti*. Mitä vähemmän taideteoksessa on ulkoista jäljittelyä, sitä voimakkaampi on sen vaikutus vastaanottajaan. Eritoten romantiset ja surrealistiset taitelijat ovat kautta aikojen yrittäneet löytää taiteilijan käyttöön sellaisia psykologisia työvälineitä, joilla jäljittelystä voisi päästä eroon. Heistä merkittävimpien joukkoon kuuluvat eittämättä saksalainen varhaisromantikko Friedrich von Hardenberg, taiteilijanimeltään Novalis, sekä ranskalainen André Breton, surrealistisen liikkeen pitkäaikainen johtohahmo.

Novaliksen ”*Fragmentteja*” on romantiikan uljas manifesti, johon jokaisen suuntauksesta kiinnostuneen olisi syytä tutustua. *Fragmenttien* neljä osaa sekä käytännössä Novaliksen koko muu kirjallinen tuotanto valmistui kolmen vuoden aikana (1798-1800). Nyt käsillä olevan laitoksen on Vesa Oitti-

nen ansiokkaasti valikoinut ja suomentanut – yhtenäisenä niteenä sitä ei Novaliksen elinaikana julkaistu.

Novalis kuoli vuoden 1801 maaliskuussa, ennen 29:aa ikävuottaan.

Novalis rakentaa 1700-luvun lopulla esteettistä ja ideologista yhtenäisteoriaa. Tavoite on – romantiikan hengessä – melkoisen suureellinen – Novaliksen *Fragmentit* voi lukea pyrkimyksenä yksilön ja maailman kokonaisvaltaisen dynamiikan esittämiseen. Aforistis-esseistis-lyyrisen kokoelman toiseksi viimeinen osa, ”*Ensyklopedia*”, on tarkoitettu kaikkien tieteiden, taiteiden ja uskontojen yhteiseksi tietosanakirjaksi.

Tietenkään Novalis ei selitä kaikkea. Olisi naiivia kuvitella, että kukaan pystyisi siihen. Kuitenkin Novaliksella on iso tukku kiinnostavia ajatuksia aivan *kaikesta*. Novalis nojaa vahvasti aikalaisfilosofi Fichten ajatukseen *Minästä* ja *Ei-Minästä*. Ei-Minän voi ymmärtää laveasti yksilön ulkoiseksi muodoksi, johon kuuluu ihmisen aistinen ja sosiaalinen olenta. Ehkä Ei-Minää voisi kutsua fyysis-sosiaalisesti olennantasoksi. Minä edustaa pinnanalaista älyn, tunteen ja kokemuksen tasoa. Tiedostamattomalla on Minässä vahva sija. Fichte puhui ”produktiivisesta mielikuvituskyvystä”. Minä, paitisi että konstruoi ulkoisen Ei-Minän, on myös itse jatkuvan rakentumisen alainen. Tiedostamattoman voimat vaikuttavat Minään niin, että Minästä tulee ikuisesti keskeneräinen – myös siitä Minästä, joka on saanut Ei-Minän kontrolliinsa.

Freudinkin ID on kyllä osa Minää, mutta kokonaan ei käsitettä voi siihen palauttaa. Minä on kaiken vapaan ja puhtaan merkityksellistymisen konstruktio.

Syyttä ei Novalista pidetä yhtenä modernin taiteen tärkeistä pioneereista. Novaliksen romanttinen maailmankäsitys tuntuu paljastavan meille nykyajan taiteilijoille sen, mistä moderni taide on raskaimmin vieraantunut: ihmisen Itse.

Tässä esseessä yritän esittää psykoanalyttista tulkintaa Minän ja Ei-Minän suhteesta. Jenan romantikot puhuivat Minän ja Ei-Minän ohella ns. transkendenttaalisesta Minästä. Transkendenttaalinen Minä on Minän itsereflektion, produktiivisen mielikuvituskyvyn, tuote. Saksalainen transkendenttaalfilosofia erottaa toisistaan empiirisen Minän (Fichte) sekä mainitun transkendenttaalisen Minän, jonka tarkastelun kohteeksi empiirinen Minä alistuu.

Novalis käyttää ns. ”potensoitumisperiaatetta” metodina, Fichten produktiivisen mielikuvituskyvyn johdoksena, jolla empiirinen Minä kasvaa transkendenttaaliseksi, ylimalaiseksi, itseään suuremmaksi. Psykoanalyttisesti juuri potensoituminen on Novaliksen teorian kiinnostavin osa. Enää ei romanttisen yksilön ihanne olekaan ainoastaan sulauttaa ulkoista Ei-Minää empiiriseen Minään, vaan myös (ja ennen kaikkea!) empiirinen Minä transkendenttaaliseen Minään. Kyse on oman tiedos-

tamattoman tiedostamisesta, tasapainon saavuttamisesta ympäröivän ulkoisen ja salaperäisen, kätketyn sisäisen energian välillä.

Otan nyt käsitteelliseksi vapaudekseni käyttää Ei-Minää empiirisen Minän ja transkendentiaalisen Minän yhteisenä nimenä, niiden synteessinä. Jätän huomiotta Fichten ulkoisen Ei-Minän, koska tämän esseen tarkoitus on tutkia yksilöä eikä yhteisöä ja itse Novaliksellaakaan ei Ei-Minä esiintynyt Fichten Ei-Minän täydellisenä synonyyminä.

Kuoltava on

Minä on se, joka istuu koulunpenkillä, käy palkkatyössä ja elää Ulkoisessa. Minä on se, joka uskoo kaikki ne valheet, joita kasvatustulos ja myöhemmin ns. aikuisten yhteiskunta yksilölle syöttää. Minä esimerkiksi uskoo sokeasti, että käsite "aika" on olemassa. Todellisuudessa minuit, tunnit, päivät, kuukaudet jne. ovat luonnontieteilijöiden keksintöjä, kuvia siitä keinotekoisesta kontrollinpyrkimyksestä, jolla eritoten länsimainen ihminen yrittää hallita lopullista hallitsemattomuuttaan. Ei-Minä elää ikuisuushetkessä.

Taiteilijan tehtävänä on irtautua, niin pitkälle kuin mahdollista, Minästä ja antautua Ei-Minän valtaan. Taiteilijan tehtävä on kuolla pois opitusta Minästä ja ymmärtää oma Ei-Minä. Tällä tavoin taiteilija tulee tavoittaneeksi jotakin todella puhdasta ja aitoa ihmisyydestä. Ei-Minän voi nähdä eräänlaiseksi alkuvoimaksi, pimeäksi energiaksi, joka asuu kaikissa ihmisissä. Tämän kätketyn ja tukahdutetun olennon paljastaminen on taiteilijan korkein eettinen velvollisuus. Vain kohtaamalla oman Ei-Minän voi taiteilija päästä käsiksi *todellisuuteen sinänsä*, ytimeen, jossa taide on tullut absoluuttisen sisäiseksi, vapaaksi kaikista Minän langettamista estoista ja rajoitteista, jotka ehkäisevät vapaata kokemista.

Automaattikirjoitus lukee Ei-Minää

Surrealismi on helppo nähdä Ei-Minän lähenytymisen teoriana. Automaattikirjoitus on Bretonin ja Philippe Soupaultin kehittelemä metodi, jonka tarkoituksena on saattaa taiteilija sinuiksi oman syvimmän itsensä kanssa. Automaattikirjoituksen käytännön tavoitteena on tuottaa puhetta, joka on yhtä ajatuksen kanssa. Surrealistit pyrkivät eroon ajatuksen ja puheen kohtaamattomuudesta. Itse olen ymmärtänyt surrealistien lopullisen päämäärän olevan jossakin tuotetun puheen ja hallitun ajatuksen ulkopuolella. Siitä Ensimmäisestä, minkä surrealismi kokonaisuena ihmiskäsityksenä pyrkii nostamaan esiin, käytän nimitystä "alkuajatus".

Alkuajatus on nimi sille elämykselle, joka ihmisessä on täydellisen sensuroimaton, ehdottoman paljas. Alkuajatus on riisuttu ajatus, alaston elämys.

Novaliksen Ei-Minän tulkitsen yksilön siksi olennantasoksi, jossa alkuajatus asuu ja joka pysyy sitä puhumaan ulos. Minä on järkiolento ja järki on aina enemmän tai vähemmän ulkoisesti opittua. Siksi Minästä on luovuttava, jos kutsumuksena on tavoittaa oma alkuajatus, tietää tiedostamattomansa.

Suomessa mm. Risto Ahti ja Torsti Lehtinen ovat puhuneet omilla sanoillaan suunnilleen samasta asiasta, mistä surrealistit aikanaan. Ahti korostaa vapautumista kaikista älyn, tunteen ja aistin kahleista. Olemalla paljas, riisuutumalla kaikesta ulkoisesta, voi päästä käsiksi siihen pohjaelämykseen, joka omassa itsessä ja maailmassa on totisen Totta. Ymmärrän tämän näkemyksen eräänlaiseksi eksistentiaaliseksi automaattikirjoitukseksi, työvälineeksi, jolla taiteilija kykenee lukemaan ja kirjoittamaan autenttista todellisuutta olemassaolonsa jokaisena hetkenä, unessa ja valveessa, myös taiteen fyysisen tekemisen ulkopuolella.

Taiteellisella puheella, joka on vapaata ja rehellistä, on oltava oikeutuksensa. Juuri tämä erottaa suuren runoilijan runonlaulajasta, aidon taiteilijan viihdemaakarista. Vain poeettinen puhe voi olla täysin puhdasta, vain poeettinen puhe voi olla totta. Merkitys, jonka ajatteleme aivoillamme ja lausumme ulos ääninelimillä tai muulla instrumentilla, on aina enemmän tai vähemmän valheellinen. Koskaan se ei ole täysi. Taiteilijan on siis luovuttava merkityksen aktiivisesta tuottamisesta. Taiteilija on välittäjä, joka antaa instrumenttinsa Ei-Minän käyttöön. Näin taiteilija pääsee kosketukseen Totuuden kanssa. Puhumalla ehdottoman Totta tulee puhuneeksi jotakin siitä, mikä meissä on alkupe-

räistä, peruuttamatonta ja väistämätöntä. Antautumalla alkuajatukseksi voi tulla tietäneeksi jotakin Totuudesta, jonka kaikki ulkoiset määrittely-yritykset ovat lähtökohtaisesti vääriä.

Runouden oikeutus

Taiteen *tekeminen* on vaarallinen käsitteellinen harha, joka antaa *tekniikalle* taiteessa paljon suuremman aseman kuin mitä se ansaitsee. Sillä mitä muuta merkitsee taiteen fyysinen tekeminen kuin motoriikkaa, jolla runoilija hallitsee sulkakynänsä ja maalari pensseliään? Tanssija antaa ruumiinsa, Minänsä, puhua Ei-Minän kieltä.

Taiteilija on välittäjä. Taiteilija *tulee tehneeksi* taidetta. Tästä prosessista puhuttaessa on ehdottoman tärkeää käyttää passiivimuotoa. Vain taide itse on aktiivinen tekijä. Taide tekee itsensä, taide tekee taiteilijansa ja teoksensa. Ei-Minä puhuu Minän suulla.

Runouden kirjoittaminen on raskain eettinen rike, minkä runoilija voi työssään tehdä. Jos taiteilija kuvittelee, että hän pystyy ulkoisella järjellään jotenkin hallitsemaan itseään ja sanottavaansa, ei häntä voi erottaa modernin yhteiskunnan keskivertojäsenestä ja -päätoisentehtävästä, joka, uskaltamatta nähdä puun juuria, kuvittelee olevansa puun vertainen.

Runous on antautumista Tuntemattoman valtaan. Se on naiivia, vaan ei missään nimessä infantiilia, heittäytymistä Vieraan Miehen syliin. Runoilija on tässä mielessä oman itsensä vapahtaja, sillä hän pelastaa itsessään sen, mitä ulkoinen yhteiskunta pelkää ja parhaansa mukaan yrittää kuristaa hengiltä.

Kun runoilijan ymmärtää Kristuksen reinkarnaatioksi, messiaaksi, jonka ruumiissa puhuu pelastuksen Henki, saa hänen työnsä aivan uuden sosiaalisen oikeutuksen. Sen, joka on kuollut pois Minästä ja syntynyt Hengeksi, tulee julistaa tätä evankeliumiaan maailman kaikille ruumiille, jokaiselle Minälle. Henki ei saa pelästyä aaveita, kuolleita eläviä, jotka muodostavat ihmisten enemmistön. Hengen on rakastettava pyyteettömästi sekä itseään että muita. Tämä erottaa terveen narsistin sairaasta narsistista, joka alati etsii vastarakkautta sekä itsestään että muista.

Taideteos on koskettavimmillaan silloin, kun se tuottaa vastaanottajalleen vaikutelman jostakin *uudesta*. Taideteos on vaikuttava silloin, kun se aktivoi vastaanottajan Ei-Minän. Suuri taide ylevöittää kollektiivisen piilotajunnan tajunnaksi ja saa ihmiset tietämään omaa tiedostamatontaan. Viitaten aiempaan: juuri tässä on kaiken Kauneuden ylin eettinen ja totuudellinen päämäärä. Taiteen perinnettä pitää jatkaa, taiteen pitää jatkossakin tulla tehdyksi, Ei-Minälle on yhä antauduttava sen jokaiselle kuuluvan eksistentiaalisen perustarpeen puolesta, että oppisimme paremmin tuntemaan ja ymmärtämään itseämme.

Uusi runous

Ilolla on tervehdittävä sitä kehitystä, jonka havaitseen pesivän Suomen nuorien taiteilijoiden sukupolvessa. Tässä sukupolvessa elää vahva eksistentiaalinen kutsumus, vakaumus täyttää kulttuurinen tyhjiö nimeltä Ihminen. Harvat tämän liikkeen edustajista ovat vielä saaneet minkäänlaista institutionaalista tunnustusta (l. instituution tunnustamaa esikoisjulkaisua). Kuitenkin nämä nuoret tulevat takuuvarmasti jättämään oman jälkensä suomalaisen taiteen historiaan.

Novalikselle taide oli yhteiskunnallisen kumuksen moottori. Tämä näkemys sopii mitä parhaiten nykyisen kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen ilmastoon, jossa löyhkäävät valheen, rumuuden, pinnallisuuden ja vääryyden sairaut tuulet. Taiteen on puhuttava kauneuden, totuuden ja oikeudenmukaisuuden puolesta. Kauneus on omaksuttava tämän puheen taajuudeksi, äänenpainoksi, jossa Totuus puhuu itsensä näkyväksi. Kauneuden ottaminen itseisarvoksi on älyllisesti epärehellinen ja kestämätön valinta yhteiskunnassa, jossa Rumuus on järjestelmällistä ja lailla autoritarisoitua.

Kauneus on lumoaavaa. Kauneus on yrtti, jonka tuoksua ei kukaan voi vastustaa ja jota ei lopulta kukaan voi jättää nielemättä. Kauneuden ja Totuuden seos on täten hämmennettävä sen, joka haluaa jollakin tavoin vaikuttaa kuulijaansa.

Totuutta ei kannatta ruveta tyrkyttämään. Inhimillinen vapaudenkaipuu pitää ihmisessä yllä vaistonvaraista suojautumismekanismia kaikkea *pakkoa* vastaan. Kauneus on voima, joka läpäisee kaikki estot ja ennakkoluulot - viesti, joka on laulettu kauniisti, syöpyy väistämättä kuulijan Ei-Minä ja vaikuttaa sen kautta sekä hänen ajattelu- ja kokemusmaailmaansa että siihen käytännön toiminnalliseen kutsumukseen, jolla hän kohtelee itseään ja muita.

Uusi runous aikoo puhua Ei-Minän läpituken vaa kieltä ja ladata sen sointiin kaiken totuuden, oikeuden ja hyvyyden, minkä tietää todeksi. Uusi runous on vahvasti aatteellista, jopa profeetallista sikäli, että se haluaa oikeasti muuttaa ihmistä pysyvästi. Tähän yritykseen vaaditaan hulluutta ja rohkeutta. Jos tämä kutsumus koetaan aidosti omaksi ja sen henkiset edellytykset ovat kasassa, kuka voi kieltää yrittämästä? Ei ole ylevämpää oikeutusta taiteen tekemiselle kuin tehdä sen kautta yleisesti tiedettäväksi se, minkä Ei-Minä tietää todeksi.

Novalis: Fragmentteja. Kustannusosakeyhtiö Otava, 1984.

Valikoinut, suomentanut ja esipuheen laatinut Vesa Oittinen.

André Breton: Surrealismin manifesti. Karisto, 1970. Toinen painos: Kustannusosakeyhtiö Taide, 1996. Suomentanut ja johdannon kirjoittanut Väinö Kirstinä.

Assosiaation herkkä ylivalta

Pauliina Haasjoki, *Epäilyttävät puut*,
runoja, Tammi, 72 s.

Pauliina Haasjoen jokaisesta runosta voisi tehdä kubistisen maalauksen, useampiakin, sillä ne liikkuvat paitsi tilassa myös ajassa. Toisaalta, hänen lapsuuteen viittailevat lähikuvansa linnoitautuvat turvallisiin huoneisiin sisälle. Merkitykselliset pienet detaljit näyttävät Haasjoen runomaailmassa muuttuneen isoiksi mielikuviksi, hajonneenkin, menettäneet intensiteettinsä.

Kun vaara vielä koettiin, kun oli vielä joka suuntaan loittoneva salaperäinen todellisuus, oli merkityksiä.

Haasjoki kuvaa, tahtomattaan, retikulaaritason (valppaustason) laimenemisen, liukenemisen. Ja jos oikein akateemiseksi heittäytyy, voi Haasjoen kirjoittamismetodia nimittää kyberneettiseksi fenomenologiksi, ilmiöiden tunnistamiseksi turvajärjestelmien osina.

Aikuinen asuu kaavoittamatonta avaruutta. Lapsella oli hirmutärkeitä kuvia, esineitä, tekoja. Jokainen liike ja katse oli ratkaiseva. "Kuin prässätyt kasvit kirjojen välissä/ ne hajosivat maailmalle pala mieltäni mukanaan." Ja tunteiden kävi samoin. Ei ollut enää ne muutamat tärkeät ihmiset, vaan "joka pisteestä ilmestyi surevia kasvoja, hellyys hajautui maailmalle."

Osittain Pauliina Haasjoki kirjoittaa pitkää selkeän keskipisteen kadottamisen elegiaa. Eikä hän ole kovin selvä subjekti, sillä lukija kohtaa prosesseja, havaintotapahtumia, ei niinkään jotain henkilöä, puhumattakaan tosiasioista. Oikukkaat assosiaatioketjut liikkuvat nopein eri aistimusten, muistojen, ajattelun ja mielikuvituksen askelin. Siksi on ensin vaikea, mutta sisälle päästyä helppo kokea runon ilmasto yksityisyydestään huolimatta yhteisen maailman kuvauksena.

Ja siksi on myös tarpeetonta pyrkiä määrittelemään tätä lahjakasta runoilijaa tiettyihin ominaisuuksiin - hän ei niissä pysy.

Lapsuuden vaaralliset linnut, iilimadot ja ukkonen muuttuvat muiksi epävarmuuksiksi teoksen loppua kohti. Yhteisön mielestä vaarallisia ovat vaikkapa "epäilyttävät puut", jotka julistettiin kaadettaviksi.

Teoksen retoriikka on osittain antilyyrinen, tunteita kaihtava, oikukkaiden tuntosarvien intuitiivisesti opastama.

Tällainen kirjoitustapa tuottaa ihastuttavia helmiä: "Oi haaveilu! Oi skandaali! Ne pölyiset mekot ja varastetut kiinantossut."

Loistavin osuus on jakso *Unen postitoimisto*. Siinä runoilija päästää mielensä ja kielensä eniten irti.

"Ja minä kun luulin että te tiesitte että minä tiesin/ siinä terassilla seisoessani, kruunajaisten aikaan/ enkä vaatinut/ vaadin huomiota, vaadin ukkosta." Jaksossa on hyppelyä pihojen, satujen, huoneiden, eri maisemien seassa, mutta myös yksi laboratorioruno: *Jakso, luokka*.

"Mikä taistelu kanssasi/ aamuisin, mikä vaelus/ yli täkin vuoriston./ Autiolta kadulta pitää kääntyä oikeasta kulmasta/ ohi unen postitoimiston". Haasjoen liike suuntautuu selittelemättömän suoraviivaisesti mielen pääraastilta toiselle.

Ei tiedä ihaillako enemmän assosioinnin helpoa unimaisuutta vain visiomaista loppulaajenusta, kun runoilija kirjoittaa:

"Maisema oli levittäytynyt/ niin että yhdestä tienoosta oli tullut kaksi./ Paperi ei voinut millään riittää, ei/ mikään objektiivinen./ Ja kun sukelsimme tunneliin,/ näkemättä jäi enemmän kuin ennen,/ paljon enemmän nyt mistä en tiedä,/ hämähäkkien käytäviä ja ravintoa uunin alla./ Tukkimiehentäi sirokoipi, mustat peilisiivet./ Niin piilotettu tahto, ja kuitenkin/ aina johonkin menossa."

Tässä runossa tulee huomaamattomasti koko teoksen iso kuva näkyviin. Lapsuuden yksityiskohdat ovat kasvaneet yli paperin reunojen. Ja lopun kaunis eleetön toteamus asettuu tähän muuttumiseen, kuin vahingossa, metafyyksiseksi laajakuvaksi, ainakin yliherkälle lukijalle.

Suojaväri-osaston nimiruno on ilkamoivan hauska: "Illan loputtua olet kolhiintunut piano./ Olet jäänyt oven väliin viisi, kuusi, kaksitoista kertaa./ Olet huoneen sokea piste, he hätkähtävät, kuin olisit aavistamatta/ hiipinyt takaa ja lyönyt./ Minä he kaulahuiveilleen voivat, ystävilleen tai aikakauslehdilleen./ Huonekasvi, // kun se unohtuu,/ menettää kaiken kykynsä joustaa./ Anelet siltä anteeksi, päästät kunniapaikalle basilikan viereen/ ja loputa hautaat puutarhaan ruukkuineen päivineen."

Epäilyttävät puut on korutonta ja leikkisää liikettä uteliaisuuden ja pelon akselilla, merkityksen katoamisen runoutta, ja ennen kaikkea assosiaation herkkää ylivaltaa.

Erkki Kiviniemi

Syvä musta peili

Liisa Laukkarinen,
Tähdet lähempänä kuin hän,
runoja, Enostone 2005, 116 s.

Liisa Laukkarisen runoissa on voimakas läsnäolon tunne. Tekstit avaavat kokemuksen tiloja hetkessä, mutta hetkiä tuntuu kannattavan menneisyyden paino. Joskus maiseman historiaan aukeaa myyttisiä ulottuvuuksia:

”vajoaa veteen/ esi-isien piha/ ohutmultainen niitty/ muinaisten tulisijojen piiri/ surut ja saavutukset/ sade seuloa/ vesi vie ja tallettaa/ mustan lahden poimuihin.”

Runot syntyvät ympäristön osana ja niiden näkyvä on ”Vuosituhansia samana säilynyt lähes pyhä/ hillitty maisema/ voimakas, alati liikkeessä/ hievahtamatta katsoo”.

Surullinen lepotila on ehkä oikea epiteetti Laukkarisen runoudelle. Runoissa ei juuri hymyillä. Elämä on vakava, Laukkarisen suhtautuminen on vakava, ja syvä. Se on kuin pitkä rehellinen tuijotus, kuin Leonardo da Vincistä sanottu ”musta syvä peili”.

”Turhuus toisensa jälkeen/ murtuu, käpristyy/ ja raksahtaa pois.”

Näistä teksteistä puuttuu kaikki viihteellinen, kaikki hauska. Siksi onkin kumma, että kokonaisuutena kirja vaikuttaa jopa onnelliselta. Sen hengitys on rauhallinen.

Runot elävät muuttumisen ja ympäristön muuttamisen ja vaikutuksen keskellä. Maisemassa näkyy ikivanhan toisto.

Kuvitelmia ei ole lainkaan, muistoja ja muistikuvia niukasti, enimmäkseen on maiseman suora viesti ja ihmisen ajattelu sen sisässä.

Kuolema leijuu joka paikassa. Liisa Laukkarinen kuvaa kuollutta myyrää hellyttävästi ja kirurgisen tarkasti. Kuolema kiinnostaa, se on olemassa. Laukkarinen uskaltaa katsoa, elämää ja kuolemaa, ja myyrästä kasvaa tutkittuna mysteeri. Mysteeri syntyy todellisuuden pelottomasta katselemisesta, mikä muuttuu Näkemiseksi.

Yleensä ihmiset eivät katsele vaan kuvittelevat näkevänsä sen mitä ennakoivat, ovat muka oppineet. Laukkarisen kirjaa tarjoaa oppitunnit näkökyvyn parantamisesta.

Hienossa runossa veden virtaamisen seuraamisesta runoilija esittää biologisen ilmiön isompana todellisuuden olemisena. Vedestä syntyy koko ole-massaolo.

Kuolemaa Laukkarinen näkee kaikkialla:

”Kaikki me täällä lyhytikäiset;/ säröreunainen kannu hellalla/ ontuva kissa pihassa/ hitaasti ruskettuva valkea peippi puutarhassa/ jäätyvä persilja/ ja minä:/ sieluni ja ruumiini/ kun kesä on ohi/ ja maahan, maata vasten on mentävä/ suo-jaan/ kuorien, oksien, siemenien sekaan/ kun yksilön/ kun onnen aika on ohi...”

Keskiosassa kirjaa on kuvattu suhde yhteen ihmiseen, monipuolisin, hieman proosamaisin ve-doin.

Loppu palaa taas kuoleman teemaan. Löytyy lohdutusta: ”Rakkaus ei lopu./ Se on vain nyt muualla./ Turha sen mukaan matkustaa/ turha juosta laskevan auringon perään.”

Mutta voiko kuoleman voittaa? Siihen vastaa Liisa Laukkarinen myös:

”Kuoleman yli ei pääse/ kuin rakastamalla/ rakastamalla yhä uudestaan/ kaikin voimin/ kai-kin keinoin.”

Erkki Kiviniemi

”Eikä elämä ole kunniakasta,
ei hyvää, eikä pyhää.”

Francisco Umbral:
LORCA, KIROTU RUNOILIJA

300 sivua sid.

Sanasato Oy
Pinninkatu 38 A
PL 184

33101 Tampere
sanasato@kolumbus.fi

Yhteiskunnallisista aiheista positiivisella kynällä

Haastattelu Pia Hyttinen
Kuva Veikko Somerpuro

Terhi Rannela, 25, on julkaissut kaksi nuortenromaanin: *Puhdas valkoinen* (WSOY 2004) ja *Korkealle ja kovaa* (WSOY 2005). Kolmas romaani, työnimellä *Taivaan tuuliin*, ilmestyy näillä näkymin ensi syksynä. Kyselimme Terhiltä kuulumisia ja ajatuksia kirjoista ja kirjoittamisesta.

Kirjo: Kahdessa romaanissasi seikkailee 14-vuotias toimittajanalku Reija Romanoff. Työn alla olevan romaanin päähenkilö on hiukan vanhempi, 21-vuotias, ja teemana on väkivalta. Ovatko uusi päähenkilö ja rankka aihe hidastaneet kirjoittamistasi?

Terhi Rannela: Ovat ehdottomasti. Lisäksi tätä romaanin kirjoittaessani olen tehnyt paljon enemmän taustatyötä. Kirjan rakenteen hahmottaminen on ollut myös vaikeaa. Ensimmäinen versio oli kirjemuotoinen, mutta toiseen versioon muutin rakennetta. Tein poikkeuksellisesti niin, että ensimmäisen version jälkeen painoin radikaalisti deletappia ja tuhosin koko tekstin aloittaakseni tarinan kokonaan alusta.

K: *Puhdas valkoinen* käsittelee rasismia, *Korkealle ja kovaa* tyttöjen ruumiillisuutta ja kilpailua. Onko nuorten maailma näin raadollista nykyään?

TR: On ja ei. Työskentelen toimittajana nuortenlehti *Demissä*, jossa aistin nuorten naisten elämän ilot ja surut. Kumpaakin on. Tyttöys on ihanaa aikaa kaikesta huolimatta. Kirjoissani haluan käsitellä yhteiskunnallisia aiheita, mutta *Reija*-kirjoissa teen sen positiivisella kynällä. En usko, että *Reija*-kirjojen maailma on raadollinen, vaan pikemminkin toiveikas.

K: Mitä aikuinen lukija voisi saada nuortenkirjoista?

TR: Vastakysymys kuuluu aina: mitä lapsi tai nuori voisi saada aikuistenkirjasta? Toisaalta, miksi aikuisen lukijan pitäisi ylipäättään saada mitään nuortenkirjasta, sillä nuorihan on kirjan kohderyh-

mä. En pidä kirjallisesta elitismistä, vaan luen kirjoja laidasta laitaan. Uskon, että hyvä nuortenkirja puhuttelee myös aikuista. Kannattaa kokeilla.

K: Miten suhtaudut kirjoistasi saamaasi palautteeseen? Käytät ainakin ateljeekritiikkiä hyväksiksi?

TR: Olen innostunut siitä, että varsinkin toimittajan urasta haaveilevat tytöt ovat löytäneet *Reija*-kirjat. Heiltä olen saanut ihanan kannustavaa palautetta, ja kirjoittavat tytöt ovatkin kirjojen paras kohderyhmä. Kolmatta, tekeillä olevaa romaaniani kommentoi tällä hetkellä neljä ihmistä kustannustoimittajan lisäksi. Minusta on tärkeää, että käsikirjoituksella on lukijoita jo ennen kuin siitä tulee kirja.

K: Työskentelet toimittajana nuortenlehti *Demissä* ja opetat kirjoittamista nuorille *Viita*-akatemiasa. Miten työsi sopii yhteen romaanien kirjoittamisen kanssa? Voiko kirjoittamiseen koskaan kyllästyä? Mistä saat energiaa?

TR: Kirjoittamiseen ei voi kyllästyä, sillä kirjoitan niin erilaisia tekstejä. Saman päivän aikana saatan kirjoittaa lehtijutun väkivallasta teinien parisuhteissa, muutaman liuskan romaanin, kirja-arvostelun ja opetusmateriaalia oppilailleni.

Tällä hetkellä myönnän tekeväni hieman liikaa töitä. Ensi syksynä jään vapaaksi kirjailijaksi – pitkäaikaisen unelman toteutumisen – ja keskityn intensiivisemmin kaunokirjoittamiseen. Saan tehdä sellaista työtä, mitä rakastan, siksi energiaa riittää.. Sitä paitsi, eikös ensin pidä elää ja sitten kirjoittaa? (nauraa)

K: Millaisia ovat omat lempikirjasi?

TR: Pysin lukemaan kirjoja lajityypistä toiseen, klassikoista höpöhömppään. Vahvojen naiskirjailijoiden teksteistä saan eniten vimmaa. Tällä hetkellä kesken on Hanna Haurun riipaiseva *Tyhjien sielujen saari*.

Sarajevo, Alexandra Pareira

Rakkaudesta autoon?

Miljenko Jergovic: Buick Rivera
Gummerus 2005

Kroatialaisen **Miljenko Jergovicin** (s. 1966) *Buick Rivera* tuntuu käsissä mukavan kepeältä kirjalta. Sivuja siinä on vajaat parisataa, ja sen ajattelee lukaisevansa mitä pikimmiten.

Heti lukemisen alkuun käy kuitenkin selväksi, että Jergovic on tiukkatahtinen kirjoittaja. Kappaleet ovat pitkiä, ja jokainen lause on tiivistetty äärimmilleen niin, että hetkenkin harhautuminen tekstistä voi koitua lukijalle kohtalokkaaksi.

Buick Rivera pyörii kahden Yhdysvaltoihin paenneen bosnialaisen miehen **Hasanin** ja **Vukon**, sekä Hasanin vaimon **Angelan**, ympärillä. Kohtalo ajaa nämä kaksi miestä yhteen keskellä Oregonin yötä. Maisema on luminen ja Hasan on ajanut autonsa ulos tieltä, Vuko tulee apuun.

Yhdysvalloissa Vuko ja Hasan ovat maanmiehiä, mutta toisissa olosuhteissa he saattaisivat tappaa toisensa sekuntiakaan sitä miettimättä. Onhan Hasan muslimi ja Vuko muslimija vihaava serbi.

Jergovic rakentaa taitavasti epäluulon ilmapiiriä, joka miesten välillä vallitsee, heidän itsekään oikeastaan välttämättä ymmärtämättä miksi niin on.

Tarinan keskiössä esiintyy tietysti vuosimallin 1963 Buick Rivera. Hasan rakastaa Buickiaan äärettömästi, ja hän kohdistaa siihen sellaisia tunteita, että jopa vaimo Angela tulee Buickille mustasukkaiseksi.

Yksikään auto ei ole syy parisuhdeksi, mutta auto voi toimia näppäränä välikappaleena tunteiden ilmaisussa pariskunnan välillä, jos todellisesta kriisistä syystä ei uskalleta puhua.

Juuri tällaiseen saumaan vanha Buick Rivera Jergovicin kirjassa asetuu.

Yhteiskunnallisella tasolla Jergovicin kirja ottaa omalla tavallaan kantaa suuriin kysymyksiin kuten globalisaatioon, sotaan ja amerikkalaiseen kulttuuriin. Kirjassa ei kuitenkaan ole mitään julistuksellista eikä paatoksellista.

Jergovic kirjoittaa taitavasti myös parisuhteesta ja miehistä. Hän paljastaa suorasanaisesti, mutta samalla kauniisti, miesten välisten suhteiden kiemuroita ja parisuhteen solmukohtia.

"Tuona lyhyenä aikana, joka jäi Hasanin viimeisten ja Pieron ensimmäisten sanojen väliin, kolmikun yhteenkuuluvuus oli kuin läheisyyttä maanjäristyksen aikana. Samanlaista kuin jos muutama öljy-yhtiön johtaja satuu olemaan pilvenpiirtäjän huipulla, kun kaikki alkaa yhtäkkiä huojua, ja he ovat toisilleen viimeiset ihmiset maailmassa."

Buick Rivera saa lukijan haluamaan lisää Jergovicia. Kyseessä on mitä ilmeisemmin pohdiskeleva ja taitava kirjoittaja, jonka tuotantoa toivottavasti saamme suomeksi tulevaisuudessakin.

Kati Ala-Ilomäki

Uidakseen tai upotakseen

Hannu Raittila: Pamisoksen purkaus.

WSOY 2005. 308 s.

Arto Salminen: Kalavale – kansalliseepos.

WSOY 2005. 246 s.

Kirjallisuudella on taipumus asettua syrjäyttämiensä myyttien tilalle. Jatkosodasta todellisinta on nykyään yksi fiktiivinen konekiväärijoukkue, ja toisen maailmansodan kauhut ovat olemassa lähinnä runoina ja elokuvina. Lähihistoriaa summaavan kirjailijan onkin katsottava traumaa suoraan silmiin selittämättä sitä pois, toisin sanoen ryhtymättä ideologiksi, mutta myös pystyttävä siihen mihin journalistit eivät. Siksi hän tarvitsee mielikuvitusta ja rohkeita yleistyksiä.

Arto Salmisen kuvaa uudessa romaanissaan *Kalavale* reality-ohjelman tekijöitä. Kolmen päähenkilön sielunmaisema on perinteiseen suomalais-naturalismin tapaan tympeä ja kyyninen, ja ihmiset suhtautuvat toisiinsa ärtyneen vihamielisesti. Tämä on olevinaan viiltävää yhteiskuntakritiikkiä, mutta todellisuudessa se on pelkästään banaalia. Itsestäänselvyyksien hokeminen ei ole kirjallisuutta; reality-ohjelmien tyhjänpäiväisyys on niin paljasta ja kaikkien nähtävillä, ettei sen parodioiminen ole mikään oivallus.

”Kasperin käyttäytyminen hienostuneesti tarjoilijaa kohtaan, mutta se oli pelkkää käyttäytymistä. Halveksunta peittyi vaivattomasti, mutta huonosti.” Tuo on pahempaa kuin huonoa kirjoittamista, se on naiivia: mieleen tulee bolshevikkipropaganda aamusta iltaan suklaakonvehteja hotkivista kartanonisännistä. Tai *Helsingin Sanomien Nyt*-liite. Rappeutuvia patriisisukuja kuvanneella William Faulknerilla oli rohkeus antaa kuvauksensa kohteille rikas sisäinen elämä ja näyttää heidät osina ympäröivää kulttuuria. Salminen taas antaa ymmärtää hyväosaisten olevan pahoja, mutta ei selitä tätä pahuutta mitenkään. Rikkaat eivät ole ainoastaan osa yhteiskunnallista vääryyttä, he ovat ihmisinäkin sillee niinku paskoja.

Oona on hahmoista parhaiten kuvattu, luultavasti siksi, että hän edustaa luokkaa, jonka todellisen elämän Arto Salminen parhaiten tuntee.

Salmisen kirjallisen tekniikan kömpelyys näkyy esimerkiksi sivun kuusitoista kohtauksessa, kun Hanski puhuu Oonasta halventavasti kuin palasta myytävää lihaa. Sen jälkeen Oona reagoi vihaisesti toteamalla, ettei hänestä saa puhua kauppatavarana. Tämän jälkeen selitetään vielä kolmannen keran Hanskin suulla, että nykyään ihmisiä nyt vain kohdellaan näin.

Omassa lamakuvauksessaan Hannu Raittila asettuu paljon kunnianhimoisemmin suoraan pedon mahaan, Suomenlahdelle jämähtäneen rahti-

laivan ruumaan Melvillen Moby Dickin ja Conradin Nostromon seuraan. Sekä todellinen kirjailija Raittila että romaanin Laura yrittävät antaa laman uhreille äänen, mutta joutuvat itse samaan asemaan kuin nämäkin, sillä tapahtumaketjujen näyttäminen ei paljasta mitään muuta kuin tapahtumat itse. Kun vastuu on kaikkien eli ei kenenkään, valintojen kuviteltu yksilöllisyys muuttuu merkityksettömäksi.

Romaaninsa loppupuolella Raittila yrittää kääntää sukupuoliin liitetyt stereotyypit nurin, mutta tulee samalla myös antaneeksi niille uuden elämän. Onko todellakin niin, että edelleen on olemassa jokin suomalainen mies, jonka ikaikainen tehtävä on remontoida taloa?

Raittilan suosimat muodikkaat salaliittoteoriat ja postmodernit tekniikat ovat yhtäältä keino luoda jännitettä vakavaan kirjallisuuteen, toisaalta ne ovat keino alleviivata maailman selittämättömyyttä sen sijaan, että kysyttäisiin yksinkertaisesti: qui bono? Kuka hyötyy? Poliitikassa on kyse vain yhdestä asiasta, siitä kuka saa ja mitä. Todellisuuden väittäminen selittämättömäksi on keino välttyä otamasta kantaa.

Pamisoksen purkaus on kahdesta romaanista selvästi korkeatasoisempi, mutta en voi olla sitäkin lukiessani aina välillä ajattelematta Matti Klingenin viisasta huokaisua siitä, kuinka suomalaisessa proosakirjoittamisessa teemat pitäisi aina alleviivata, että tässä on nyt teema.

Ylistettäköön molempia kirjailijoita sentään siitä, että vielä on kirjailijoita, jotka jaksavat kirjoittaa muustakin kuin vanhemmistaan ja keskiluokan vähäpätöisistä neurooseista.

Selvä heikkous *Kalavaleessa* on keskiluokan puuttuminen. Sanon heikkous, sillä keskiluokan aseman absoluuttisesta ja suhteellisesta heikkeneemisestä lamassa on pohjimmiltaan kyse. Todellinen kysymys onkin se, mihin televisiota katsovan keskiluokan tarpeisiin reality-ohjelmat vastaavat marginaaliseksi muuttuneen korkeakulttuurin sijasta. On naiivia sanoa näiden tarpeiden olevan kuviteltuja tai ihmisiin ohjelmoituja, sillä joka tapauksessa ne ovat olemassa.

Keskiluokan tutkiminen voisikin paljastaa selaisia asioita, jotka eivät kirjailijan maailmankuvaan sovi. Ehkäpä ei olekaan mitään vieraantumata, autenttista minuutta, jonka edistyksellinen vasemisto voisi auttaa meidät löytämään.

Ei myöskään voi sanoa Salmisen itsensä välttyneen viihteestä tutuilta ratkaisuilta. Hän nimittäin suo lukijalle tyydytyksen tappamalla Hanskin kirjan lopuksi.

Tosiseikka on, että köyhiä halveksuvat kaikkein eniten putoamisvaarassa olevat alemman keskiluokan tai entisen työväenluokan edustajat, eivät rikkaat. Fasismi voi olla rikkaitten työväline, mutta ideologiana se on keskiluokan, enkä minä missään ihmisryhmässä ole tavannut niin monia kuolemantuomion kannattajia kuin pitkäaikaistyöttömien keskuudessa.

Suhteellisen köyhyyden käsitteen hyväksymisen tarkoittaa sitä, että köyhät ovat todellakin aina keskuudessamme. Elintaso on muutamassa vuosikymmenessä moninkertaistunut, ja silti meillä on rikollisuutta, hajoavia perheitä ja 60-luvun radikalismien jälkeensä jättämä pakanallinen hedonismi. Sosialidemokraattisen utopian romahdettua Raittilan ja Salmisen henkilöillä ei ole henkisenä tukeaan tuon utopian syrjäyttämiä traditiota. He ovat heränneet väärä raha kädessään. Valtio heillä on, hyvinvointikin ehkä hyvänä päivänä, mutta kuka kertoisi heille, mitä he tänään haluaisivat haluta?

Kyse ei olekaan pelkästä taloudellisesta vaan myös psykologisesta romahtamisesta. Maailma ei toimi niin kuin sen luvattiin toimivan. Sääli meitä, jotka kasvatettiin uskomaan yhtenäiskulttuurin lupauksiin. 80-luvulla ja sen jälkeen syntyneet ovat jo kasvaneet aavalla merellä, uidakseen tai upotakseen.

Raittila ja Salminen eivät haikailekaan maailmaa, joka olisi ollut nykyistä todellisempi, sillä selaista ei ole koskaan ollut, vaan yhtenäiskulttuuria, kaikille tuttuja tulkintoja ja arvojen hierarkiaa. On makuasia sanoa, että höyrykone on todellisempi kuin mielikuvat joilla sitä myydään, ja mitä tuollainen tosiseikkojen puhtaus voisi yleensä edes olla?

Molemmissa romaaneissa väitetään painokkaasti, että virtuaalinen on syrjäyttänyt todellisuuden ja mielikuvat oikean työnteon. Mutta päinvastoin kuin marxilaiset väittävät, tuotteilla ei ole mitään olemuksellista arvoa. On vain se arvo, minkä me niille annamme. Tämä koskee myös suomalaisia romaaneja.

Tätä kirjoittaessa kerrotaan otsikoissa, että reality-ohjelmassa on rakasteltu suorassa lähetyksessä. Mitä epätodellista siinä on? Sehän on todellisuutta!

Vielä vähän aika sitten oli tarpeen puolustaa viihdettä sanomalla, että se on sentään oikeasti taidetta, mutta eliitti ei vain suostu myöntämään sitä. Nyt kukaan ei enää väitä, että roskassa olisi jokin syvempi taso, paitsi silloin kun on tarpeen puolustautua tuolla aina läsnä olevalle tekosyyllä, ironial-

Arto Salminen (1959-2005)

la. Mitään muutahan ei enää ole kuin ironia, ja siksi elämys argumenttina on vastaansanomaton: jos nautinto voittaa kaikki moraaliset argumentit, niin mitä me voimme siihen sanoa? Emme mitään.

Ihminen, joka ei huokaile ihastuksesta jonkin Quentin Tarantinon elokuvien äärellä, on tietysti ruikuttava moralisti, mormoni, raittiussaarnaaja tai muu hihhuli, tai ehkäpä jotakin vielä pahempaa – tavallinen ihminen, joka tietää että halpa efekti, johon on lisätty muka ironia, on edelleenkin pelkkä halpa efekti.

Tulkitsemaan tottuneet intellektuellit eivät ymmärtäneet 80-luvulla, ettei *Amerikan psykon* kirjoittajan Bret Easton Ellisin tuotannossa ollut mitään tulkittavaa. Ellis jallitti älymystön sen omilla aseilla. Ei ollut mitään suurta psykologista tai filosofista oivallusta, ei mitään vapauttavaa todellista todellisuutta. Ja ennen kaikkea: ei ollut myöskään teoriaa taloudesta, jonka avulla voisimme muuttaa tuotantosuhteet niin, ettei tämä kauheus toistuisi. Juuri tuo tulkinnan puute, loppujen lopuksi, oli Ellisä lukeneiden koulutettujen ihmisten mielestä ahdistavaa, ei kuvatut teot sinänsä. Edistyksen projektiin sitoutuneille älyköille se on erityisen kiusallista, sillä se johtaa Nietzschen kysymykseen: "Miksi ihmisten pitäisi olla tasa-arvoisia?"

"Oona oli Pihlajamäessä ainoa joka uskalsi katsoa niin pitkälle kuin ikkunasta näki", kirjoittaa Salminen. Eikö tuo ole hieman alentuvaa? Yksi tapa käyttää ihmisiä hyväkseen on asettua heidän puhe-
torvekseen. Eikä pidä suhtauduta liian vakavasti siihen naiviin toiveeseen, että epäkohdan osoittamalla voisimme muuttaa sen. Kuten Upton Sinclair on sanonut: "On vaikea saada ihminen ymmärtämään jos hänen toimeentulonsa riippuu siitä että hän ei ymmärrä".

Juho Leppänen

Hei, sirkus tulee kaupunkiin !

Katariina Lillqvist: Arvoisa herra Tarzan, Balladi viimeisestä eläinkesyttäjästä, 144 sivua, runsas kuvitus, Atena 2005

Nuori Kalle Nyman harhailee epätietoisena Pankakoskella karjalaisten kulkumustalaisten, ruotsinjuutalaisten ja helluntalaisen uusioperheensä väliä. Häneen on lyöty irrallisen leima jo silloin, kun hänet lähetettiin sotalapsena Ruotsiin. Hänen lapsuutensa suurinta huvia ovat voimatempu, tarinat ja markkinoiden hevoslaulut.

*Kengitöpäs poika se vaivalloinen varsa
vaan terävähän rengaskenkään.*

*Että se jaksaisi puolessa tunnissa
viinakaupan väliä vain juosta.*

*Ja mitäs minä piittaaan siitä nikkelimarkasta
kun olen juonut kymmeniä.*

*Kun pappa mullen anto sen tuhannen markkaa
ja senkin olen viinassa juonu.*

Niinpä Kallen silmät syttyvät kun Sirkus Romanoff saapuu ensimmäistä kertaa Lieksaan. Pankakoskelta lainataan resiina ja mennään sirkusta katsoon. Sirkuksen lähtiessä jatkamaan matkaansa on salamatkustajana 12-vuotias Kalle Nyman, joka varsin nopeasti otetaan sirkuksen kasvatiksi.

Tästä sukeutuukin pitkä ja värikäs matka lukuisissa sirkuksissa eri maissa ja erilaisilla näyttämöillä. Kalle Nyman ryhtyy 1940-luvulla Tarzaniksi, oppii trapetsien hurjimmat temput, kasvaa leijonankesyttäjäksi, kesyttää pahansuisen Pepita-norsun ja nukkuu karhujen vieressä. Väliin hänen roolinsa on olla Caru, kreikkalainen trapetsitaiteilija, eikä hänellä ole silloin lupa puhua suomea, vaan omaa romanian, venäjän ja sirkusanaston sekoitustaan. Ajan mittaan Kallesta kehkeytyy sirkuksen jos toisenkin vetonaula, joka tulee tutuksi sirkusnäköiselle yleisölle ympäri Suomenmaan. Onpa hän Pepitan kanssa Scandinavian Elephant Tourneella Norjassakin, kunnes auto sanoo itsensä irti.

Kuvat Kalle ja Gisela Nymanin, Zoja Puska-Romanoffin ja Irmeli Sariolan arkistosta

“Kuulumme katoavaan heimoon, toiset meistä tallentavat muistoja ja vuosilukuja kansioihinsa kellosepän kärsivällisyydellä, toiset taas pelastavat hauraita paljettihameita ja koinsyömiä turbaaneita vitriineihin yhdessä elefanttien pääkoristeiden ja leijonien palaneiden vanteiden kanssa. Minä kerään tarinoita, tosia ja valheita ja kaikkia siltä väliltä, kuljen niiden sokkeloissa kuin omissa unissani ja uskon niihin kaikkiin: lumous vangitsi minut vuosikymmeniä sitten pienen pohjoisen kaupungin routaisella jättömaalla ja taikuri, joka kuluneessa teltassaan odotti minua kevät toisensa jälkeen on vain vaihtanut maata ja ohjelmaa.”

“Minä vaihdoin kansallisuutta niin kuin toiset paitaa. Olin kreikkalainen leijonankesyttävä, intialainen akrobaatti tai salaperäinen herra Tarzan – kuka nyt olisi tavallista mustalaispoikaa tullut katsomaan?”

Eläimet kiellettiin sirkuksista 1970-luvulla. Tällöin lopetettiin väkivakoin eräs aikakausi: katosivat vanhanajan domptöörit ruoskiineen ja salaisuuksineen, elefanttimiehet ja karhunkesyttäjät, miehet jotka lauloivat lempeällä kurkkuaänellä kantaessaan leijonanpentuja selässään. Samalla katosivat lannan haju, kutkuttavat putoamisen tunteet, jättiläiset ja kääpiöt, surmanajajat ja salaperäiset primadonnat. Tilalle tulivat televisiot, kotistereot ja halvat etelämatkat.

Kalle Nyman kertoo tarinaansa kiinalaisilla puuleikkauksilla koristetussa vaunussa. Kurttuinen pikku apina on vanha kuin taivas mutta ottaa palvelijantehtävänsä vakavasti, tarinoita on paljon ja aikaa vähän eikä marakatin sovi läikyttää kofieta pisaraakaan. Kalle on elänyt ajat, jolloin sirkustaiteilijoita suljettiin Hitlerin keskitysleireille kiertävän elämäntapansa tähden, ja myöhemmin Klement Gottwaldin stalinistihallitus sosialisoi koko sirkuksen samalla verukkeella. Mutta elämäntavastaan ei Kalle Nyman ole luopunut, vaan kiertää Gisela-vaimonsa ja pienen sirkuksen kanssa pitkän Moraviaa.

Katariina Lillqvistin teos ei ole elämänkerta, vaan balladi, ylistys niille kaiken aikaa uhanalaisille ja katoaville elämäntaitureille, jotka karavaaneissaan kiertävät kaupungista toiseen kansaa kauhistuttamassa. Me jotka asumme talossa, paikoillamme, emme aina tällaista elämäntapaa sulata. Sen takia on Katariina Lillqvistin teos korvaamaton balladina, dokumenttina ja kunnianosoituksena tälle rohkealle elämänlaadulle, josta tehdään elokuvia ja lauluja, mutta jota harvemmin eletään.

J. K. Ihalainen

Tutkimusta

kuvan ja sanan suhteesta

Kai Mikkonen: Kuva ja sana.

Kuvan ja sanan vuorovaikutus kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä. Gaudeamus 2005. 443 s.

FT Kai Mikkosen kirjoittama teos *Kuva ja sana* on varsin tuhti paketti ja ensimmäinen suomenkielinen tietoteos kuvallisen ja sanallisen esityksen vuorovaikutuksesta. Alaotsikkonsa mukaisesti kirja on yleisesitys kuvan ja sanan vuorovaikutuksesta kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja ikonoteksteissä. Tavoitteena on arvioida kuvan ja sanan suhteen tutkimuksen menetelmällistä ja historiallista pohjaa ja toisaalta pyrkiä määrittelemään kuvan ja sanan vuorovaikutuksen muotoja esimerkkianalyyysien kautta.

Mikkonen onnistuu toteuttamaan tavoitteensa varsin mallikkaasti. Kirjan ensimmäisessä osassa hän selvittää erilaisia tapoja hahmottaa kuvan ja sanan vuorovaikutusta, ja toisessa osassa hän perehtyy kielellisen ja kuvallisen esityksen teoreettiseen rajankäyntiin ja sen historiaan. Kolmannessa osassa Mikkonen käsittelee sitä, kuinka sanoista kerrotaan kuvin: kuinka kuvissa voi esimerkiksi olla (fyysisiä) sanoja, kuinka liikkuva kuva kertoo, onko kuvalla kertoja tai voiko kuva ilmaista aikaa, sekä muita keinoja, joilla kuvat kertovat.

Kirjan neljättä osaa voi lukea myös oppaana kirjallisuustieteeseen. Mikkonen miettii, kuinka kuvia on puettu sanoiksi, ja esille tulevat juuri ne ”oikeat” perustiedot: kuinka kirjallisuudessa kuvataan kuvia sanoin ja mitä kuvaaminen loppujen lopuksi tarkoittaa. Tähän liittyen Mikkonen pohtii esimerkiksi runon visuaalisuutta.

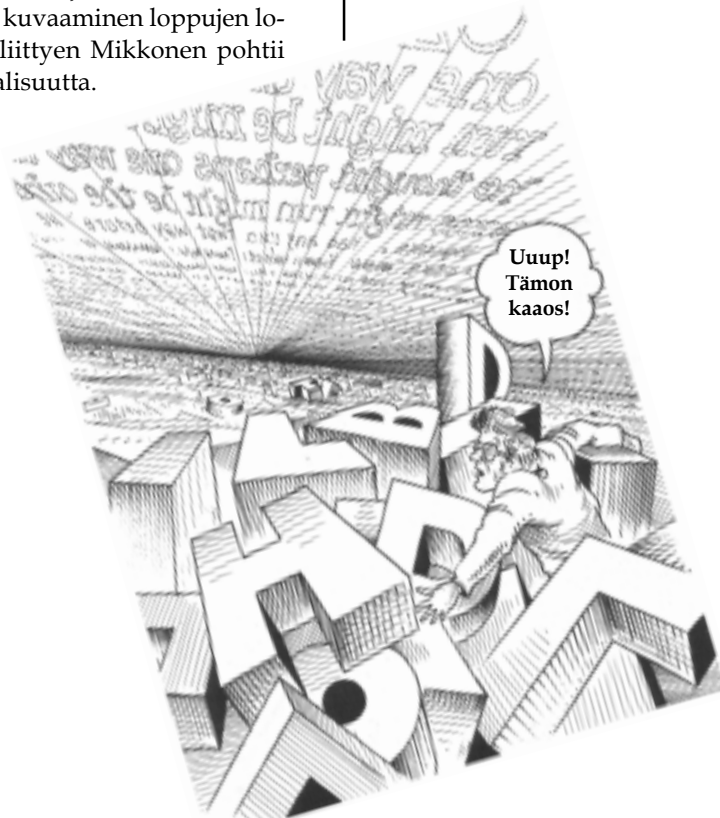
Viimeisessä luvussa käsittelyvuorossa on kuva ja sana ikonoteksteissä, ja tässä yhteydessä sarjakuva saa oman osansa huomiosta. Erityisesti kapteeni Haddockin katakreettaa käsittelevä luku saa suupielet nousemaan ylöspäin. Myös kuvakirjaa käsitellään.

Mutta mihin jäi kaunokirjallisten teosten kuvitusten käsittely? Mikkonen ei sano sanaakaan kuvituksiin liittyen, aihepiiri johon liittyen itse olisin kaivannut apua – esimerkiksi millä tavoin kaunokirjallisen teoksen kuvitus vaikuttaa lukijaan ja onko kuvitus yleensä ottaen parateksti vai mikä?

Osittain kuvituksen ja sen käsittelyn puutteesta ja etenkin kirjan yleisesittelynomaisesta luonteesta johtuen tulee sellainen olo, että Mikkonen ei esitä kirjassaan juurikaan mitään uutta. Kirja on hyvä ja hyödyllinen yleisesitys kuvan ja sanan suhteesta – tästä esimerkiksi tutkielmantekijät saavat paljon teoreettisia apuvälineitä, jos sellaisia tarvitsevat. Mutta mikä kumma siinä on, että niin monesti yleisen kirjallisuustieteen julkaisuissa kootaan yleisesityksiä jo tutkituista asioista – pysytään samassa vanhassa ja analysoidaan jo analysoituja teoksia? Toki Mikkosen kirja rikkoo esimerkiksi narratologian kehän ”perinteitä” jo pelkästään aiheellaan: hän tuo populääriä kulttuurintutkimusta kerronnan teorian pariin, ja tässä mielessä kirjaa onkin mukavaa lukea – edes joskus joku rikkoo vanhoja kaavoja.

Mikäli nuorempia lukijoita ajattelee, teos on aika raskas, vaikka se on ilmeisesti oppikirjamateriaaliksi tarkoitettu. Väkisinkin tulee mieleen, että lukijalla pitäisi olla takanaan jonkin verran kirjallisuustieteen tai mediakulttuurin opintoja, jotta Mikkosen tekstistä saisi kunnolla jotakin irti. Asiaa on paljon, ja sitä joutuu sulattelemaan jonkin aikaa.

Maria Loikkanen

Kadonneen Tampereen kuvaaja

Juhani Riekkola :
Juhani Riekkola jättää jälkensä.
Pilot-kustannus 2005. 203 s.

Valokuvaaja Juhani Riekkola (s. 1932) syntyi Viipurissa, mutta poika- ja nuoruusvuotensa hän vietti Tampereen Massunmäen ja Armonkallion maisemissa.

Kamera tarttui jo varhain matkaan ja hänen ensimmäinen vedostettu kuvansa esitti höyrylaiva Pohjolaa, joka liikennöi edelleen. Nopeaan tahtiin alkoi tulla tunnustusta eri valokuvakuvakilpailuisa koti- ja ulkomailla ja pitkä kuvaajanura lähti vauhtiin. Nyt Riekkola on koonnut kirjaksi tärkeimmiksi katsomiaan otoksia vuosikymmenten varrelta ja niiden synnystä kertovia tarinoita. Teoksen lopussa on myös jutusteleva, pikkukuvoin varustettu omaelämäkerta.

Vuodesta 1956 lähtien Riekkola kuvasi Tampereen kaikkien ammattiteatterien esitykset noin kymmenen vuoden ajan, minkä lisäksi hän otti kuvat useisiin Eino Salmelaisen näyttämötaidetta käsitteleviin kirjoihin. Paitsi esityksiä, hän tallensi myös tuokiokuvia teatterielämästä. Mielenkiintoinen kuva, jonka joku moitti 70-luvulla esittävän ”kravattiherroja”, näyttää kuutta mielletä miestä tupakalla tyhjässä tilassa. He ovat kaikki vaiti ja keskittyneen näköisiä. Kuva on otettu heti Lauri Kokkosen näytelmän *Viimeiset kiusaukset* ensi-illan jälkeen Tampereen Työväen Teatterin näyttämöllä joulukuussa 1959. Miehet ovat Väinö Linna, Arvo Turtiainen, Harri Kaasalainen, Usko Meriläinen, Ilmari Kianto ja Lauri Kokkonen itse.

Eräaseen teatterikuvaan liittyy hupaisa kertomus. Siinä Veijo Pasanen ja Eila Roine poseeraavat tiukan näköisenä 1900-luvun alun pariskuntana Jalmari Finnen näytelmässä *Suutarin tyttäret*. Kuva oli esillä näyttelyssä Unkarissa ja paikallinen analyytikko, joka ei tiennyt, että kyse oli teatteri-näytännöstä, kirjoitti siitä yksityiskohtaisen erittelyn, kuinka se heijasti kapitalistisessa yhteiskunnassa elävien arvohenkilöiden ankaraa valta- ja luokka-asemaa. Sen sijaan todellisia valtasuhteita on Lauri Viidan kotitalossa Pispalassa 1976 otetussa intiimissä kuvassa. Kauppaneuvos Kalle Kaihari oli lahjoittanut rahaa Viidan kotitalon kunnostamiseksi museoksi ja remontin valmistuttua se miehissä katsastettiin. Veikko Sinisalo pyydettiin paikalle lausumaan Viidan runoja ja Juhani Riekkola ikuistamaan tilaisuus kuviksi. Senkertaiset kravattiherrat runoilijan kamarissa olivat Kaihari, Urho Kekkonen, Väinö Linna ja Arvo Poika Tuominen.

Juhani Riekkola: Piha

Juhani Riekkola kuvasi Tampereen vanhojen työläiskaupunginosien kasvattina tietenkin omia kotikulmiaan, mutta kun Amurin purkaminen alkoi, ryhtyi hän tallentamaan häviävää kaupunginosaa ja elämänmuotoa järjestelmällisesti. Kuvat olivat ensi kertaa esillä näyttelyssä 1972 ja 1975 ilmestyi niistä koottu kirja, jossa oli Väinö Linnan saatesanat. Katoavaa Pispalaa kuvaava näyttely oli vuorossa 1973 ja sen perusteella tehty kirja julkaistiin 1976. Nämä molemmat kuvateokset ovat edelleen väkeviä visuaalisia puheenvuoroja omaleimaisten tamperelaismiljöiden muutoksesta ja tuhoutumisesta ahneen ja lyhytnäköisen kaupunkisuunnittelun alle.

Teatterin ja puutalokaupunginosien ohella Juhani Riekkola on tietysti kuvannut kaikkea muuta mahdollista aitolahtelaisista kansanihmisistä nuoriin kirjailijoihin, Neuvostoliiton johtajiin ja Venetsian maisemiin. Hänen sävykkäitä mustavalkokuviaan katselee mielellään, ja kuvaushetkeen liittyvät muistot antavat niille ajallista perspektiiviä. Valokuvauksesta ja Tampereen kulttuurihistoriasta kiinnostuneelle Riekkolan avoimesti henkilökohtainen kirja on sangen antoisaa luettavaa.

Kai Kyösti Kaukovalta

Juhani Riekkola: Iloisella 60-luvulla

Paluu Pispalaan

Paluu Pispalaan. Kuvat Jarmo Jansson, teksti Raimo Seppälä. TampereSeura ry. 2005. 143 s.

Tämä kirja sai odottaa julkaisuaan 35 vuotta. Hyvä niin: sen sivuilta nousevat esiin asiat, joilla modernin projektia hyvinvointiyhteiskunnassa aikanaan perusteltiin, ei pelkästään Pispalassa, vaan koko maassa. Viemäröinti, asfaltointi, uudet asema-kaavat: köyhille luvattiin kymmenen hyvää ja kahdeksan kaunista.

Asiat eivät ainakaan Pispalassa menneet niin kuin suunniteltiin. Moni lupaus jäi lunastamatta: niistä ehkä tärkein Pispalan miljöön säilyttäminen; onhan Pispala harjuineen, taloineen ja historioineen käsite isolla K:lla maassamme.

Täytyy kuitenkin muistaa, että varsinaisista valheista uudistusten suhteen ei ollut Pispalankaan kohdalla kysymys: politiikka on mahdollisuuksien taidetta ja sitä ovat ainakin hyväosaiset osanneet Pispalassa käyttää hyväkseen.

Kirjan sivuilla puhuvat ihmiset muistuttavat meitä laajemminkin niistä lupauksista, joita kansalaisille on vuosien varrella annettu. Harva niistä on pitänyt. Siksi Paluu Pispalaan on merkittävä teos yleisemmälläkin tasolla.

Sisällöltään kirjassa ei juuri ole muuta uutta kuin kuvat: itse en ainakaan muista nähneeni niitä ennen. Toisaalta tekstikään ei ole aivan vanhan toisto: siinä soi haikeus mennyttä ja siten tuttua ja turvallista kohtaan. Mutta aivan niin mukava paikka Pispala ei ollut kuin kirja antaa ymmärtää. Tässäkin aika kultaa muistot.

Muistan kun Pispalan asukasyhdistys järjesti Pispalan koululla kokouksen joskus 1980-luvun alussa aiheenaan - kirjassakin monesti esiin nouseva asia - uusi asemakaava.

Kun jotkut haikailivat vanhan miljöön perään, niin yli 80-vuotias mummo puheenvuorossaan muistutti, minkälaista oli elää punaorpojen äitinä Pispalassa joskus 20-30 luvuilla. Vettä piti kantaa

pitkiä matkoja talvella pitkin hiekoittamattomia rinteitä puhumattakaan siitä, että olisi ollut rappuja - lähes säkkipimeässä useampilapsisen pesueen tarpeisiin; puhumattakaan muusta taloudellisesta, poliittisesta ja sosiaalisesta kurjuudesta.

Harva nykyisiin mukavuuksiin totunut muuttaisi edes 70-luvun taitteen Pispalaan: vielä silloinkin monissa taloissa oli juokseva vesi: jos viitsi ämpärin kanssa juosta.

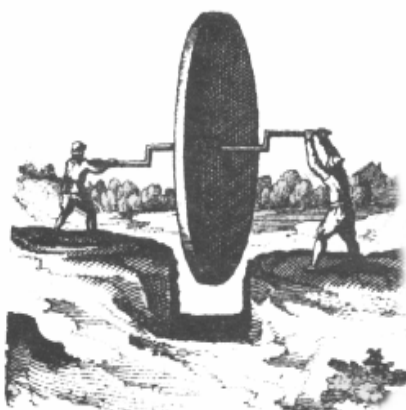
Puuseet olisivat talvella kasvavine kekoineen abstraktia taidetta sinänsä, puhumattakaan kesän tuoksuista. Ja Pispalan poliittinen arkikin alkoi reaalisesti ja etenkin näin jälkiviisaasti olla historiaa, vaikka pinskuihin kakaroita vielä houkuteltiinkin. Ei se aina niin proosallista ollut, kuten monet haluavat sen muistaa.

Urheiltiin, puhuttiin politiikkaa ja Pispalan merkkimiehiä muistettiin. Etenkin Lauri Viitaa: Hannu Salama ja muut myöhemmät sankarit eivät vastaavaa arvostusta ole saaneet.

Haastateltujen muistoissa paljastuu kuitenkin entinen Pispala, omalaatuinen sekoitus maaseutua ja työläiskaupunginosaa. Perinteinen pispalalaisuus on hieman sama asia kuin aaleluus: aitoa sellaista ei voi rahalla ostaa.

Se kannattaa muistaa kun haaveilee ökytalon paikkaa harjun rinteestä. Mutta ehkäpä juuri se ker- to olennaisen arvojen muutoksesta.

Jarmo Kettunen

KIRJO-lehti 6 vuotta!

Tervetuloa tilaajaksi
vain 16 • vuosi.

Tilauksen voi maksaa
tilille 114630 - 1034880.
Tilausvahvistus joko sähköitse:
kirjo@nic.fi, tai postitse:
PL 17, 37101 Nokia.

PIRKKALAIKIRJAILIJAT

Pirkkalaiskirjailijat ry. on Suomen ensimmäinen maakunnallinen kirjailijayhdistys. Perustamiskokous pidettiin 21. marraskuuta 1943.

Sen sääntöjen mukaan jäseneksi voidaan hyväksyä henkilö, joka on julkaissut riittävästi alkuperäistä kaunokirjallista tuotantoa ja jota taiteellisen ja ammatillisen tason perusteella voidaan pitää kirjailijana.

Pirkkalaiskirjailijat ry:n tarkoituksena on toimia Pirkanmaan kirjailijain yhdyssiteenä ja tehdä työtä kirjailijatyön henkisten ja aineellisten edellytyksien kehittämiseksi. Yhdistyksen yleisenä tavoitteena on edistää kirjallista kulttuuria. Pirkkalaiskirjailijat on poliittisesti sitoutumaton ja sen kotipaikka on Tampere.

Toimintaan kuuluu kuukausikokousten lisäksi koulutustilaisuuksia, kursseja ja retkiä. Yhdistys järjestää monenlaisia kirjallisia yleisötilaisuuksia yksin ja yhdessä Tampereen kirjallisten piirien kanssa.

Pirkkalaiskirjailijat ry:n toimisto
Sammonkatu 2 as 1 - 33540 Tampere
puhelin 03 - 212 1685
Sähköposti: pirkkalaiskirjailijatry@pp.inet.fi.
www.pirkkalaiskirjailijat.net

Harrastajakirjoittajille ja aloitteleville kirjailijoille on suunnattu arvostelupalvelu. Yhdistyksen jäsenet toimivat myös luovan kirjoittamisen opettajina ja luennoitsijoina. Yhdistys pitää yllä kontakteja tiedotusvälineisiin, kustantajiin, kirjastoihin, kulttuurialan viranomaisiin ja järjestöihin.

Yhdistys pyrkii tekemään tunnetuksi alueen kirjallisuutta ja työskentelee äidinkielen aseman lujittamiseksi. Lisäksi yhdistys kerää arkistonsa kirjallisuushistoriallista aineistoa.

Pirkkalaiskirjailijat jakaa viiden vuoden välein Alex Matson-palkinnon ansioituneelle kirjoittajalle.

Viita-akatemia on perustettu yhdistyksen aloituksesta. Yhdistys toimii edelleen akatemian seurantarhymässä.

Pirkkalaiskirjailijat ry. on julkaissut kolme kirjaa: *Luova sana ja yhteiskunta*: esseitä ja puheenvuoroja vuonna 1973, Saara Sarkkisen kirjoittaman historiikin *Minä ja me* v. 1993 ja Kari Aronpuron koostaman *Augustan tanssikenkä*, joka julkaistiin 60-vuotisjuhlan kunniaksi v. 2003.

Saara, Tauno ja 90 ajatusviivaa

- Sinun silmäsi, Tauno, ovat kuin aurinko, - sanoi Saara ja katseli pelästyneenä Taunoa. - Ja sinä olet niinkuin ruusu, joka kukkii auringon paisteessa, - huudahti Tauno ja sulki Saaran syleilyynsä. -----

Kun he vihdoon heräsivät tuntoihinsa, itki Saara hillittömästi. Tauno saattoi Saaran kotiin, jossa Saara valvoi kauan vuoteellansa. Yhtäkkiä muistivat hänen mielensä äidin sanat: "Rakas lapseni, älä koskaan näe kenenkään silmissä auringon kuvaa, aurinko polttaa poroksi, varo silmien aurinkoa." Liian myöhään hän muisti äitinsä varoituksen, hän oli tullut onnettomaksi ja hän itki katkerasti onnettomuuttaan kunnes vihdoon nukkui itkuunsa.

Toivo Tarvas (1883-1937)
Kadun lapsia, Ahjo, 1920

Julkaistu teoksessa **Augustan tanssikenkä - Eräitä Pirkanmaalla eläneitä kynäniekkoja 1811 - 1942**.
Teoksen on toisten aineista värkännyt Kari Aronpuro vuonna 2003. Teos on tilattavissa Pirkkalaiskirjailijoilta.